

Η ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΥ - ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ*

(ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΟΥ ΒΙΒΛΙΚΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ)

ΥΠΟ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Γ. ΤΣΑΚΩΝΑ
Ἐντετ. Ἑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

3. Ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου «πνεῦμα» ἐν τῇ Π.Δ.

Πολυσήμαντος εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ ὄρου «πνεῦμα» ἐν τῇ Π.Δ. Οἱ ἐν τῶ μασωριτικῷ κειμένῳ ἀπαντῶντες ὄροι πρὸς δήλωσιν τούτου εἶναι: 1) τὸ **πῆρ**, ὅπερ ἀπαντᾷ 378 φορές καὶ προέρχεται ἐκ τοῦ ῥήμ. **πῆρ** μὴ χρησιμοποιομένου ἐν τῇ Κἀλ διαθέσει¹. Τοῦτο δὲ σημαίνει ἀρχικῶς «φυσᾶν διὰ τῆς ῥίνος βιαίως»². 2) τὸ **πῆρ** ἐκ ῥήμ. **πῆρ** (=φυσᾶ) καὶ ἀπαντᾷ 24 φορές ἐν τῶ μασωριτικῷ κειμένῳ³. 3) τὸ **πῆρ** ἐκ ῥίζης **πῆρ**, ὅπερ δηλοῦν τὸ πνεῦμα ἐνὸς νεκροῦ εὑρηται ἐν τῶ μασωρ. κειμένῳ δεκατετράκις⁴ καὶ 4) τὸ **πῆρ**, ὁ συνήθης ὄρος πρὸς δήλωσιν τῆς ψυχῆς, ὅστις ἐνίοτε ἀποδίδεται διὰ τοῦ ὄρου «πνεῦμα» (Σοφ. Σειρ. 38:23).

Ἐκ τούτων τῶν ὄρων μεγίστην σημασίαν κέκτηται τὸ **πῆρ**, εἰς τὴν διερεῦνησιν τῶν ἐννοιῶν τοῦ ὁποίου καὶ θὰ χωρήσωμεν. Ἡ ἔρευνα δὲ αὕτη χωρεῖ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς φυσιοκρατικῆς τοῦ ὄρου ἐννοίας πρὸς τὴν μετα-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 864 τοῦ προηγουμένου τόμου.

1. Οἱ Ο' ἀποδίδουν τὸ **πῆρ** ὡς ἐξῆς: 1) πνεῦμα, 264 φορές, 2) ἄνεμος, 52 φορές, 3) θυμός, 6 φορές, 4) πνοή, 4 φορές, 5) ἀνεμόφθορος (ᾠσ. 8:7), 6) ἀνὴρ (Παροιμ. 17:22. 18:14), 7) αἷμα (Ἰώβ, 6:4), 8) ψυχὴ (Γεν. 41:8. Ἔξ. 35:21. Σοφ. Σειρ. 7:11), 9) νοῦς (Ἠσ. 40:13), 10) φρόνησις (Ἰησ. Ναυῆ, 5:11).

2. N. H. S n a i t h, The Distinctive Ideas of the O.T., σ. 143 ἐξ.

3. Εἰς τοὺς Ο' τὸ **πῆρ** ἀποδίδεται ὡς πνοή 14άκις, ἐμπνέον (Δευτ. 20:16.

Ἰησ. Ναυῆ, 10:40. 11:11, 14), ἐμπνευσις (Ψαλμ. 17:16), πνεῦμα (Γ' Βασ. 17:17. Δαν. 5:23 (Ο'). 10:17 (Ο'). Ἰώβ, 13:14) καὶ θυμός (Σοφ. Σειρ. 9:13).

4. Οἱ Ο' ἀποδίδουν τὸν ὄρον διὰ τοῦ «ἐγγαστριμύθος».

φυσικὴν τοιαύτην ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς παρακολουθήσεως τῆς ἐξελικτικῆς πορείας τοῦ ὄρου, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀπλῆς καὶ φυσιοκρατικῆς τοῦ ὄρου σημασίας ἐξικνεῖται μέχρι τῆς μεταφυσικῆς καὶ θείας τοιαύτης.

Ἐν πρώτοις τὸ **π̄η̄η** σημαίνει τὴν πνοήν, τὸν ἄνεμον, τὸν ἀέρα ἐν κινήσει¹ καὶ ἀκολούθως τὴν πνοήν τοῦ στόματος², τὴν πνοήν τῆς ζωῆς³ εἰς τε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ κτήνη⁴. Ἀκολούθως δηλοῖ τὴν βαρεῖαν ἀναπνοήν, τὸν βεγγασμόν, τὴν μανίαν⁵. Ἐν μεταφορικῇ δὲ ἐννοίᾳ σημαίνει τὴν μανίαν τοῦ πνεύματος τῶν ἐθνῶν⁶ καὶ τὴν ὀργήν τοῦ Θεοῦ⁷, περαιτέρω δὲ τὴν ματαιότητα, τὴν ἀπατηλότητα⁸ καὶ κενότητα. Οὕτως ἐν τῇ Π.Δ. εὐρηγται ἱκανὰ παραδείγματα λαλουμένων λέξεων, αἵτινες χαρακτηρίζονται ὡς **π̄η̄η** ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς κενῆς πνοῆς, τοῦ ἀνέμου⁹. Χαρακτηριστικὸν τῆς ἐννοίας τοῦ **π̄η̄η**, ὅφ' ἀπάσας σχεδὸν τὰς σημασίας του, εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι τοῦτο ἐγκαλεῖ τὴν ἐννοίαν τῆς δυνάμεως καὶ βίας, ἐννοίαν συμφυᾶ ἄλλωστε πρὸς τὴν τοῦ ἀνέμου¹⁰. Ἡ ἐννοία τῆς δυνάμεως καὶ βίας ἐνυπάρχει ὡσαύτως καὶ κυρίως εἰς τὴν δράσιν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, πρὸ τοῦ ὁποῦ οὐδὲν δύναται νὰ ἀντιστῇ. Ἐκφραστικὸν τῆς ἀντιλήψεως ταύτης εἶναι τὸ Ἡσ. 30:28: «καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὡς ὕδωρ ἐν φάραγγι σῦρον ἤξει ἕως τοῦ τραχήλου καὶ διαιρεθήσεται τοῦ ταράξαι ἔθνη ἐπὶ πλάνησει ματαία, καὶ διώξεται αὐτοὺς πλάνησις καὶ λήψεται αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον αὐτῶν»¹¹.

Ἀκολούθως τὸ **π̄η̄η**, ἐν ἀνθρωπολογικῇ ἐννοίᾳ, δηλοῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς, ἥτις ἀρχὴ εἰσερχομένη εἰς τὸν ἀνθρωπον καθιστᾷ αὐτὸν ζῶντα ὀργανισμόν. Ὡς τοιοῦτον δὲ τὸ **π̄η̄η** διαστέλλεται πρὸς τὸ **רשׁפּ** (=σάρξ, σῶμα).

1. Εἰς Kittel, Th.D.N.T., VI, σ. 360... ἔνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Ἰώβ, 19:17. 9:18. Ψαλμ. 32(33):6. 134(135):17. Ἡσ. 11:4. Ἱερ. 2:24. 14:6.

3. Ἱερ. 10:14. 51:17.

4. Ἐκκλ. 3:19,21.

5. Ἰώβ, 15:13. Ἡσ. 15:4.

6. Ἡσ. 33:11.

7. Ἐξ. 15:8. Β' Βασ. 22:16. Ἰώβ 4:9. Ἡσ. 30:28. Ἱερ. 22:22.

8. Kittel, ἐνθ' ἄν., VI, σ. 360.

9. Ἰώβ, 7:7. 16:3. 20:3. Ἡσ. 26:18. 41:29. Ἱερ. 5:13. Ὡσ. 12:1. Ἐκκλ. 1:14,17. 2:11,17,26. 4:4,6,16. 6:9. Εἰς τὰ χωρία τοῦ Ἐκκλ. ἡ ἑβραϊκὴ ἔκφρασις εἶναι **π̄η̄η תוער**

ὅπερ οἱ Ὁ ἀποδίδουν διὰ τοῦ «προαίρεσις πνεύματος» πρβλ. Παροιμ. 11:29.

10. Ἰώβ, 8:2. 6:26. 15:2. 32:18. Ἡσ. 11:4. 33:11. 32:2. 7:2. Παροιμ. 27:16. Ψαλμ. 60:8 (ἔβρ. 9). Ἱεζ. 17:10. 19:12. 1:4. Χαρακτηριστικὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ Ἡσ. 11:4, ὅπερ ἀναφερόμενον εἰς τὸν μεσσιανικὸν βασιλέα καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ σημειοῖ:

רשׁפּ ימית יְמֵי שְׁפָתַי וְיִבְרַח. Οἱ δὲ Ὁ ἀποδίδουν· «καὶ ἐν πνεύματι διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ». Ἐκδηλον εἶναι ἐνταῦθα τὸ βίαιον τῆς δράσεως τοῦ προσώπου τοῦ Μεσσία.

11. Πρβλ. Β' Βασ. 22:16. Ψαλμ. 17(18):15 (ἔβρ. 16). Ἰώβ, 4:9.

‘Υπ’ αὐτὴν τὴν ἔννοιαν παραλλήλως πρὸς τὸ קַיִן χρησιμοποιεῖται καὶ τὸ קַיִן ¹. Δοτὴρ δὲ αὐτοῦ τοῦ קַיִן-קַיִן (=πνεῦμα ζωῆς) εἶναι ὁ Θεός, ὅστις κατέχει τὴν πληρότητα τοῦ πνεύματος καὶ ἐμφυσᾷ αὐτὸ εἰς πᾶσαν τὴν κτίσιν (Γεν. 2:7) Αὐτὸ δὲ τὸ קַיִן-קַיִן ἐνυπάρχει καὶ εἰς τὰ ζῶα (Γεν. 6:17. 7:15) καὶ εἶναι ὁ χορηγὸς τῆς ζωῆς². Ἄνευ αὐτοῦ ἡ σὰρξ εἶναι νεκρά. Τοῦτο ἐμφυχοῖ τὴν ὕλην καὶ καθιστᾷ πραγματικότητα τὸ ψυχοσωματικὸν τοῦ ἀνθρώπου קַיִן , «τὸ ὅποιον ἐξαρτᾶται πάντοτε ἐκ τῆς δημιουργικῆς καὶ ζωαρκοῦς δυνάμεως τῆς πνοῆς τοῦ Θεοῦ»³.

Τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχον πνεῦμα, ἐκτὸς τῆς ζωαρχικῆς του σημασίας, ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἔδραν τοῦ συναισθηματικοῦ του κόσμου, τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν βουλευτικῶν του διαθέσεων καὶ τὸ μέσον, δι’ οὗ ὁ ἄνθρωπος κατανοεῖ, ἐν λογικῇ καὶ θρησκευτικῇ ἐννοίᾳ. Ἀποτελεῖ δὲ τοῦτο μίαν πνευματικὴν ἰκανότητα καὶ ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει συγκροτεῖ τὴν σύστασιν τῆς ψυχῆς⁴. Ἡ ψυχὴ, τὸ קַיִן , ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι τὸ προῖον τῆς ἐμφυσήσεως τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκί. Οὕτω καθίσταται ὁ ἄνθρωπος εἰς «ψυχὴν ζῶσαν»⁵. Αὐτοῦ δὲ τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ὡς προσηλωθῆ, παροχεὺς εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Θεός, ἐν τῇ χειρὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται πᾶσα πνοὴ ζωῆς⁶. Αἱ διαφοροὶ δὲ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐκδηλώσεις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀποτυποῦνται εἰς δραστηκᾶς ἐνεργείας⁷, εἰς ἐκστατικᾶς ἢ προφητικᾶς ὀμιλίαις⁸, γενικῶς εἰς ἐμπνευσμένας λαλιάς⁹, εἰς ὀράσεις¹⁰, εἰς τὸ χάρισμα τῆς ἡ-

1. Ἡσ. 42:5.

2. Ἰεζ. 37:5. Ἀριθ. 16:22. 27:16. Ψαλμ. 103(104):29. Ἐκκλ. 12:7. πρβλ. K i t t e l, ἔνθ. ἀν., VI, σ. 361. E. J a c o b, Theology of the Old Testament, σ. 161-163.

3. A. Π. Χ α σ τ ο ὄ π η, Ἡ παρ’ ἀρχαίους Ἑβραίοις καὶ Ἑλλησι διάφορος Θεώρησης τῶν ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ προβλημάτων, Ἀθήναι 1968, σ. 21.

4. Ἐξ. 28:3. Ἰώβ, 32:8. Σοφ. Σολ. 5:3. Δαν. 3:39. Τοβ. 4:3. Δ’. Μάκκ. 7:14. K i t t e l, ἔνθ. ἀν., VI, σ. 361.

5. Πλείονα περὶ τῆς ψυχῆς (קַיִן), ὡς βιολογικοῦ ὄρου κ.λπ. ὄρα εἰς Ν.Π. Μ π ρ α τ σ ι ὄ τ ο υ, Ἡ ὑπὸ τῶν Ὁ’ ἀπόδοσις τοῦ קַיִן διὰ τοῦ «Ψυχῆ», Ἀθήναι 1968, σ. 7 ἐξ. S n a i t h, ἔνθ. ἀν., σ. 148.

6. Ἀριθ. 16:22. 27:16. Ἡσ. 42:5. Ἰεζ. 37:5. Ζαχαρ. 12:1,10. Ἰώβ, 10:12. Ἐκκλ. 12:7. Ψαλμ. 103(104):29. Ἰώβ, 12:10. 32:8. Δ’ Βασ. 19:7. Δευτ. 34:9. Ἡσ. 29:10. Δαν. 4:5. 5:11. Ἰερ. 51:1,11. Ἀγγ. 1:14. Ἰεζ. 1:1,5. Α’. Παραλ. 5:26. Β’. Παραλ. 21:16. 36:22. Ἡσ. 19:3. Ἰεζ. 11:19. Δαν. 2:30.

7. Ἰεζ. 1:12,20. Κριτ. 13:25. 14:6,19. 15:14. Ἰεζ. 2:2. 3:24.

8. Ζαχ. 7:12.

9. Α’. Παραλ. 12:19. Β’. Παραλ. 15:1. 20:14.

10. Ἰεζ. 8:3. 11:24.

γεσίας¹, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς δαιμονικὰς ἐκδηλώσεις². Ἡ δύναμις δὲ αὕτη τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἔξωθεν εἰσερχομένη εἰς τὸν ἄνθρωπον, κέκτηται δημιουργικὴν δύναμιν³, δημιουργεῖ διανοητικὰς ἰκανότητας⁴, παρέχει τὸ προφητικὸν χάρισμα⁵, διαμορφοῖ ἠθικὰς δυνάμεις⁶ καὶ ὡς κρίνουσα καὶ σφίζουσα δύναμις ὑποδεικνύει τὸ ὄρθον καὶ δίκαιον⁷.

Αἱ κοσμικαὶ διαστάσεις, ἀκολούθως, τὰς ὁποίας λαμβάνει ἐν τῇ Π.Δ. τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, μεταβαλλόμενον οὕτως εἰς κοσμικὴν δύναμιν, διεσπαρμένην εἰς τὸ σύμπαν καὶ συγκρατοῦσαν αὐτό, εἶναι ἐκδηλοὶ εἰς τὰ παλαιότερα καὶ μεταγενέστερα αὐτῆς βιβλία (Γεν. 1:2. Ἰουδίθ, 16:14. Σοφ. Σολ. 1:7. Ψαλ. 32 (33):6. Ἰώβ, 33:4). Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ ἢ $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$ εἶναι διάχυτον ἐν τῇ φύσει (Ψαλμ. 138 (139):7. Σοφ. Σολ. 1:7. 12:1. Ἀμ. 4:13), κέκτηται δημιουργικὰς ἰκανότητας, εἶναι πνεῦμα κτίζον (Ἀμ. 4:13) καὶ συγκρατεῖ τὴν ὄλην δημιουργίαν. Ἡ δρᾶσις αὕτη τοῦ πνεύματος εὐρίσκεται ἐν ἐξαρτήσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, "Ὅστις στέλλει τὸ πνεῦμά Του ἢ αἴρει αὐτὸ (Ψαλμ. 103 (104):30. 50 (51):13. Ἐκκλ. 1:6. 12:7). Ἐν τούτοις ὅμως δὲν δύναται τις νὰ ἀρνηθῇ ποῖαν τινα ἀνεξαρτησίαν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἥτις σὺν τῷ χρόνῳ προΐοντι ὁδηγεῖ εἰς μίαν διάκρισιν Θεοῦ-πνεύματος καὶ αὐθύπαρκτον ὄντοτητα τοῦ δευτέρου (Γ'. Βασ. 22:21. Β'. Παραλ. 18:20. Ἰεζ. 37:9). Τοῦτο καθίσταται σαφέστερον εἰς τὰ βραδύτερα βιβλία καὶ δὴ εἰς τὴν Σοφ. Σολομῶντος⁸ καὶ τοὺς προφήτας⁹ καὶ λαμβάνει πλήρη ἀνάπτυξιν εἰς τὴν ῥαββινικὴν φιλολογίαν καὶ τὸν βραδύτερον Ἰουδαϊσμόν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ἡ κοσμολογικὴ ὅμως σπουδαιότης τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Π.Δ. εἶναι δευτερευούσης σημασίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀποκαλυπτικὴν τοῦ πνεύματος φύσιν καὶ ἀποστολὴν καὶ τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ ἐν τῷ κόσμῳ ἐκπληρώσει τῆς θείας βουλῆς. Τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου ἢ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Π.Δ. εἶναι πνεῦμα Ἀποκαλύψεως καὶ φορεὺς μιᾶς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀτμοσφαιρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας βιοῦται ἡ ἐσχάτη βουλή τοῦ Θεοῦ, ἡ σωτηρία τοῦ ἀν-

1. Κριτ. 3:10. 11:29. Α' Βασ. 11:3. 16:13. Ἀριθ. 27:18.

2. Κριτ. 9:23. Α'. Βασ. 16:14,23. 19:9. 18:10.

3. Ἰεζ. 37:9,10,14. Ἦσ. 44:3. Ψαλμ. 103(104):30. Γεν. 6:3. Ἰώβ, 27:3. 33:4. 34:14. Γεν. 1:2. Ψαλμ. 32(33):5. Ἦσ. 32:15.

4. Δευτ. 34:9. Ἐξ. 31:3. 35:31. Ἰώβ 32:8. Δαν. 5:14.

5. Νεεμ. 9:30. Ἦσ. 48:16. 11:2. 42:1. Μιχ. 3:8.

6. Ψαλμ. 50(51):13(11). Ἦσ. 28:6. 32:15. 59:21. Ἰεζ. 36:27. 39:29. Ἀγγ. 2:5. Ζαχ. 4:6. 6:8.

7. Νεεμ. 9:20. Ψαλμ. 142(143):10. Ἰώβ, 4:9. Ἦσ. 32:15. 4:4. 30:28. 63:10,14.

8. 9:17.

9. Ἦσ. 32:15. Ἀγγ. 2:5. Ἦσ. 42:1. 61:1.

θρώπου. Ἡ τοιαύτη τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ λειτουργία καὶ ἀποστολή κέκτηται μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν μελέτην ταύτην, ἐφ' ὅσον αὕτη ζητεῖ νὰ καθορίσῃ τὴν φύσιν τοῦ Παρακλητοῦ-Πνεύματος εἰς τὸν Ἰωάννην, νὰ προσδιορίσῃ τὰς λειτουργίας του καὶ τέλος νὰ ἐντοπίσῃ τὰς πηγὰς τοῦ Ἰωάννου εἰς τὴν περὶ πνεύματος διδασκαλίαν του.

Ἐν τῇ σφαίρᾳ λοιπὸν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Π.Δ., ἐν ἀτομικῇ καὶ συλλογικῇ ἐννοίᾳ λαμβανομένης, τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀσκεῖ ζωηρὰν ἐπίδρασιν καὶ διαδραματίζει οὐσιώδη ῥόλον. Εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν ἠθικῶν καταστάσεων, εἰς τὴν ἀνάδειξιν χαρισματοῦχων ἡγετῶν, ὁδηγούντων τὸν λαὸν εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ θείου θελήματος¹ καὶ εἰς θείας ἀποκαλύψεις δι' ὁράσεων καὶ ἄλλων ἐκστατικῶν μέσων². Δι' ὧν αὐτῶν τῶν μέσων ὁ Ἰσραὴλ λαμβάνει πείραν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς δραστηριότητος τοῦ **יהוה** **יהוה**, ὁ χαρακτήρ τῆς δράσεως τοῦ ὁποίου ἐνίστε εἶναι λίαν μυστηριώδης. Ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐπενεργοῦν τὸ **יהוה** **יהוה** ἐκδηλοῦται εἰς τὰς ποικίλας τοῦ πνεύματος ἐκφάνσεις καὶ μεταβάλλει τὸν φορέα του εἰς ἄνθρωπον τοῦ πνεύματος, πνευματοφόρον, **יהוה** **ישׂה**³.

Εἰς τοὺς προφήτας κυρίως τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ ἀναδεικνύει αὐτοὺς, ἀποκαλύπτει εἰς αὐτοὺς τὰ βᾶθη τῆς θείας σοφίας, τί εἶπουν καὶ τί λαλήσουν. Βεβαίως τὸ ἐκδηλον στοιχεῖον τῆς προφητικῆς δράσεως εἶναι «ὁ λόγος Κυρίου», ὅστις καθιστᾷ χαρισματοῦχους τοὺς προφήτας καὶ φορεῖς τῶν θείων ἐντολῶν. Ὑπάρχει δηλαδὴ κοινωνία διὰ τοῦ «λόγου τοῦ Κυρίου» μεταξὺ Θεοῦ καὶ προφητῶν, ἥτις δημιουργεῖ τὴν εἰδικὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν δύο πόλων τοῦ πνεύματος. Τοῦτο ὅμως προϋποτίθησι τὴν ἐπενέργειαν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν οἱ προφῆται ὡς αὐτονόητον ἀπέφυγον νὰ τονίσουν ἰδιαίτεως⁴. Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητον, ἀποδεκτὸν ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ κατευθύνουσα τοὺς προφήτας δύναμις, ἡ ἐμφυχοῦσα αὐτοὺς καὶ προάγουσα αὐτοὺς εἰς ἀποκαλύψεις⁵. Οἱ

1. Κριτ. 3:10. 6:34. 11:29. Α'. Βασ. 11:6. 16:13.

2. J a c o b, ἐνθ' ἄν., σ. 124.

3. Ἀριθ. 11:24. Κριτ. 14:6, 19. 15:14. Α'. Βασ. 10:6,10. Ὡσ. 9:7.

4. J a c o b, ἐνθ' ἄν., σ. 125. Ὡς πρὸς τὴν σχέσιν πνεύματος-λόγου πρβλ. S. M o w i n c k e l, «The Spirit and the Word in the Pre-exilic prophets» εἰς J. B. L. 52 (1934), σ. 199....

5. P. H e i n i s c h, Theology of the Old Testament (Eng. Transl. by W.G. Heidt), Minesota 1955, σ. 117. J a c o b, ἐνθ. ἄν., σ. 125. S n a i t h, ἐνθ' ἄν., σ. 154. M. B u b e r, The Prophetic Faith, New York 1960, σ. 106. A. R i c h a r d s o n, An Introduction to the Theology of the New Testament, London 1966, σ. 103 ἐξ. Th. M e e k, Hebrew Origins, N. York 1960, σ. 148-183. H. W. R o b i n s o n, Inspiration and Revelation in the O.T., Oxford 1962, σ. 74 ἐξ.

προφηται ἐμψυχοῦνται ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ καὶ καθίστανται ὅπως διάφοροι τῶν συνήθων ἀνθρώπων. Οὗτοι καλοῦνται «ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος» (Ῥωμ. 9:7) ἢ καθίστανται «ἄλλοι ἄνθρωποι» (Α΄ Βασ. 10:6). Χωρὶα χαρακτηριστικὰ τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως εἶναι τὰ Β΄ Παραλ. 15:1. 20:14. 24:20. Ἀριθ. 24:2. Νεεμ. 9:30. Ζαχ. 7:12¹. Ἐκ τῶν προφητῶν σαφεστάτας μαρτυρίας μᾶς παρέχουν οἱ Ἰεζεκὶ καὶ Μιχαίας, οἵτινες οὐδεμίαν καταλείπουν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς εἰσελεύσεως τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς προφήτας. Οὕτως εἰς τὸ Ἰεζ. 2:2 λέγεται «καὶ ἦλθεν ἐπ' ἐμὲ πνεῦμα καὶ ἀνέλαβέ με καὶ ἐξῆρέ με καὶ ἔσθησέ με ἐπὶ τοὺς πόδας μου, καὶ ἤκουον αὐτοῦ λαλοῦντος πρὸς με». (πρβλ. 3:24 καὶ κυρίως 11:5, ἐνθα σαφῶς γίνεται λόγος περὶ πνεύματος Κυρίου (יהוה ירה)· «καὶ ἔπεσεν ἐπ' ἐμὲ πνεῦμα Κυρίου καὶ εἶπε πρὸς με...»). Ὁμοίως εἰς τὸν Μιχαϊάν (3:8) γίνεται λόγος οὐχὶ μόνον περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἰδικώτερον προσδιορίζεται τὸ ἔργον αὐτοῦ· «ἐὰν μὴ ἐγὼ ἐμπλήσω ἰσχὺν ἐν πνεύματι κυρίου καὶ κρίματος καὶ δυναστείας τοῦ ἀπαγγεῖλαι τῷ Ἰακώβ ἀσεβείας αὐτοῦ καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἀμαρτίας αὐτοῦ». Ὡσαύτως καὶ παρ' Ἡσαΐα (30:1-2)².

Διάχυτος, ὡς ἐκ τούτου, τυγχάνει ἡ ἰδέα, ὅτι οἱ προφηται οὐ λαλοῦσιν ἀπ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου εἶναι τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀποκαλύπτον εἰς αὐτοὺς τὰς βουλὰς τοῦ Κυρίου. Τὸ πνεῦμα Κυρίου εἶναι ὁ συνδετικὸς κρῖκος μεταξὺ Θεοῦ-προφητῶν, ἀνευ τοῦ ὁποίου εἶναι ἀδύνατος ἡ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου κοινωνία³. Πάντες δὲ οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκπρόσωποι ἦσαν φορεῖς τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ (Ἀριθ. 11:7, 25,29)⁴.

Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καθίσταται μᾶλλον ἀνεξάρτητον καὶ παρίσταται ὡς καταβαῖνον ἐπὶ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν προφητῶν, τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ, τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τέλος ἐπὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ Μεσσίου. Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀπεικονίζεται ὡς ἐσχατολογικὸν γεγονός, ὡς δῶρον διδόμενον εἰς τοὺς ἐκλεκτούς, δι' οὗ ὁ Θεὸς κρίνει, ἀμείβει καὶ τιμωρεῖ τοὺς ἀνθρώπους⁵. Κατὰ τὴν προφητικὴν ἀντίληψιν ὁ Θεὸς θὰ ἐκχύσῃ τὸ πνεῦμά του εἰς τὸν ἐκλεκτὸν λαὸν καὶ θὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ⁶. Τὸ ἐσχατολογικὸν πνεῦμα θὰ ἐπιφοιτήσῃ ἐξ ὕψους εἰς τὴν κοινότητα⁷ καὶ ὡς

1. Βεβαίως ὑπάρχει ἐπιφύλαξις ὡς πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν προφητῶν, ὡς ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος, εἰς τοὺς ἀρχαιότερους χρόνους, τοῦτο ὅμως ὀφείλεται εἰς τὴν ἀντιθέσιν των πρὸς τοὺς ψευδοπροφήτας, οἵτινες ἐκαυχῶντο ὅτι ἦσαν φορεῖς τοῦ πνεύματος (Ἰερ. 5:13). Πρβλ. J a c o b, ἔνθ' ἄν., σ. 125.

2. Πρβλ. Ἡσ. 8:11. Γ΄. Βασ. 18:12,46. Ἰεζ. 1:3. 3:12. 37:1. 40:1.

3. J a c o b, ἔνθ' ἄν., σ. 127.

4. R i c h a r d s o n, ἔνθ' ἄν., σ. 104 ἐξ.

5. Ἡσ. 4:4. 11:4. Σοφ. Σολ. 11:20. Ἡσ. 30:28. Ζαχ. 13:2. Ἡσ. 34:16.

6. Ἡσ. 44:3. Ἰεζ. 11:19. 36:26. Ἰωήλ, 2:28. Ζαχ. 12:10.

7. Ἡσ. 32:15.

προσωποποιουμένη δύναμις θά σταθῆ ἐν μέσῳ τῆς ἀνανεωμένης κοινότητος¹ και θά ἐπαναπαυθῆ ἐπὶ τοῦ προφήτου² και τοῦ ἐκλεκτοῦ δούλου³. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐργάζεται διὰ μέσου τοῦ ἐκλεκτοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἠθικὴ τελείωσις τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Κυρίου, δι' οὗ ἡ λιθίνη καρδιά καθίσταται σαρκίνη και ὁ λαὸς μεταμορφοῦται εἰς κοινότητα ἀνήκουσαν εἰς τὸν Θεόν⁴. Ἡ μεταμόρφωσις γίνεται διὰ κρίσεως τοῦ λαοῦ, ἡ δὲ προφητεία βλέπει αὐτὴν τὴν κρίσιν λαμβάνουσαν χώραν. Εἰς τὸ Ἡσαίου 31:3 30:1... ὑπόσχεσις και κρίσις συμβαδίζουσιν. Διὰ τοὺς προφήτας ἀμφοτέραι-ὑπόσχεσις και κρίσις - ἀποτελοῦν μίαν παροῦσαν ἐργασίαν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον πνεῦμα εἰς τὴν κλασικὴν προφητικὴν ἐποχὴν εἶναι μία ἠθικῶς καθωρισμένη δύναμις, ἀποτελεσματικὴ, ἐργαζομένη διὰ τῆς προσωπικῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ και κατευθυνομένη πρὸς ἓν θρησκευτικὸν και ἠθικὸν τέλος. Ὡς τοιοῦτον τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ εἶναι δύναμις ἱστορικὴ, δρῶσα ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ἡ δὲ μεταμόρφωσις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς νέαν κατάστασιν, ἡ δημιουργία διὰ τοῦ פְּנִימָה נִיחָה (=πνεῦμα καινόν), λαμβάνει χώραν διὰ μέσου τῆς θείας κρίσεως ἐπὶ ἱστορικῶν γεγονότων⁵. Ἐκεῖ ὁμως, ἔνθα ἀποκορυφοῦται ἡ ἐκδήλωσις και δρᾶσις τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, εἶναι εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μεσσίου⁶, ὅστις ὡς κατ' ἐξοχὴν ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι φορεὺς τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς ποιίαις αὐτοῦ ἐκδηλώσει. Ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἐκλεκτοῦ Κυρίου, ἐπαναπαύεται τὸ פְּנִימָה נִיחָה ὡς πνεῦμα σοφίας και συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς και ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως και εὐσεβείας (Ἡσ. 11:2).

Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ θά κοσμή τὸν ἐκλεκτὸν τοῦ Κυρίου και θά ἐξοπλίσῃ αὐτὸν διὰ τῶν χαρίτων του, ὥστε νὰ καταστῆ οὗτος δίκαιος ἄρχων και φῶς τοῦ λαοῦ.

Τὸ Ἡσ. 11:2-5 εἶναι χαρακτηριστικὸν διὰ τὰς ἐκδηλώσεις και τὸ ἔργον τοῦ Μεσσίου, τὸ ὁποῖον οὗτος θά διεξαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ.

1. Ἀγγ. 2:5.

2. Ἡσ. 61:1.

3. Ἡσ. 42:1.

4. Ἰεζ. 36:26. Ἡσ. 4:2. 44:3. Ζαχ. 12:10.

5. Ψαλμ. 50 (51):12. Ἰεζ. 11:19. 18:31. 36:26.

6. Ἐκφεύγει τὸν σκοπὸν τῆς παρουσίας ἐργασίας ἡ ὑπεισέλευσις εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ προβλήματος περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Μεσσίου. Πρὸς πλήρη διευκρίνησιν τοῦ προβλήματος, πρβλ. C. h. R. North, *The Suffering Servant in Deutero-Isaiah*, Oxford 1963. H. H. Rowley, *The Servant of the Lord in the light of three decades of Criticism*, 1952. Β. Βέλλα, *Ὁ Παιὶς τοῦ Κυρίου*, Ἀθῆναι 1969. H. Ringgren, *The Messiah in the Old Testament (Studies in Biblical Theology, 18)*, London 1961.

- 11:2 Καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ,
 πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως,
 πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος,
 πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας·
- 11:3 ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου Θεοῦ.
 οὐ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ
 οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει,
- 11:4 ἀλλὰ κρινεῖ ταπεινῶ κρίσιν
 καὶ ἐλέγξει τοὺς ταπεινοὺς τῆς γῆς·
 καὶ πατάξει γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ
 καὶ ἐν πνεύματι διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ·
- 11:5 καὶ ἔσται δικαιοσύνη ἐζωσμένος τὴν ὄσφυν αὐτοῦ
 καὶ ἀληθεῖα εἰλημμένος τὰς πλευράς».

Ἐνταῦθα ὁ προφήτης διὰ παραστατικωτάτων ἐκφράσεων καθορίζει τὸ ἔργον τοῦ Μεσσίου, ὅπερ εἶναι προῖον καὶ συνέπεια τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος τοῦ Θεοῦ.

Πεπληρωμένος ὁ Μεσσίας πνεύματος σοφίας καὶ συνέσεως, πνεύματος βουλῆς καὶ ἰσχύος καὶ πνεύματος γνώσεως καὶ εὐσεβείας, θὰ διεξαγάγῃ κρίσιν, κρίσιν βαθεῖαν καὶ δικαίαν, ἐφ' ὅσον «ἔσται δικαιοσύνη ἐζωσμένος τὴν ὄσφυν αὐτοῦ» (στ. 5) καὶ διὰ τοῦ πνεύματος του θὰ ἐξαφανίσῃ τὸν ἀσεβῆ. Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Μεσσίᾳ οὐ μόνον θὰ εἶναι πνεῦμα δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα ἀληθείας. Καὶ συνεπῶς ὁ Μεσσίας διὰ τοῦ πνεύματος κεχρισμένος τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι φορεὺς τῆς ὑπερτάτης γνώσεως καὶ ἀληθείας, ὥστε ἐν δικαιοσύνῃ νὰ διεξαγάγῃ τὸ βαρὺ ἔργον του.

Ἡ νέα κατάστασις πραγμάτων ἢ διὰ τοῦ Μεσσίου ἐγκαινιζομένη θὰ ἀπαιτήσῃ κρίσιν καὶ κάθαρσιν καὶ πάταξιν τῆς πλάνης καὶ τοῦ ψεύδους, μετὰ τὰ ὅποια ἐν πλήρει διαπτύξει θὰ ἐπικρατήσῃ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Ὁ Μεσσίας, οὕτω, καταντᾷ τὸ ὄργανον τοῦ Θεοῦ, «Ὅστις δι' αὐτοῦ ἐν τῷ πνεύματι Του κατοικεῖ ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ του, τοῦ Ἰσραήλ».

Ὁμοίως μαρτυρίας περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, καταβαίνοντος ἐπὶ τὸν Μεσσίαν καὶ μένοντος ἐπ' αὐτὸν ἔχομεν εἰς τὸν πρῶτον ὕμνον τοῦ Δούλου τοῦ Κυρίου (Ἦσ. 42:1...)¹. Καὶ ἐνταῦθα ὁ Μεσσίας ὡς ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ — βασικὴ προϋπόθεσις τῆς καθόδου τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ — θὰ εἶναι φορεὺς τοῦ πνεύματος τοῦ Κυρίου, δι' οὗ θὰ διεξαγάγῃ κρίσιν. Πέρα ὅμως τῆς κρίσεως τὸ ἔργον τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μεσσίου τυγχάνει ἐξόχως ἀποκαλυπτικόν, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τοὺς στίχους 6-9, οὓς καὶ παραθέτομεν·

1 Β. Βέλλα, Ὁ Παῖς τοῦ Κυρίου.

- 42:6 «ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ἐκάλεσά σε ἐν δικαιοσύνῃ
καὶ κρατήσω τῆς χειρός σου καὶ ἐνισχύσω σε
καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους,
εἰς φῶς ἐθνῶν
- στχ. 7 ἀνοῖξαι ὀφθαλμούς τυφλῶν,
ἐξαγαγεῖν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους
καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει.
- στχ. 8 ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ ὄνομα·
τὴν δόξαν μου ἐτέρῳ οὐ δώσω
οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς.
- στχ. 9 Τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἰδοὺ ἦκασιν,
καὶ καινὰ, ἃ ἐγὼ ἀναγγέλλω,
καὶ πρὸ τοῦ ἀναγγεῖλαι
ἐδηλώθη ὑμῖν».

Ἡ ἐν τῷ Μεσσία δρᾶσις τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα εἶναι σαφῶς ἀποκαλυπτικῆς καὶ προφητικῆς μορφῆς. Οἱ στίχοι 7-9 ὁμιλοῦν σαφῶς περὶ ἀποκαλυπτικῆς διδαχῆς τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, περὶ ἐκπληρώσεως προφητειῶν ἀλλὰ καὶ περὶ προεξαγγελίας τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν. Ἡ δραστηριότης, ὡς ἐκ τούτου, τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ μεσσιανικῇ ἐποχῇ, εἶναι ὄχι μόνον κρίσις καὶ πάταξις τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ διδαχὴ περὶ ἐκπληρώσεως τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ περὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν. Ἡ ἀποκαλυπτικὴ δρᾶσις τοῦ πνεύματος θὰ ἄρῃ τὴν ἀχλὺν τῆς ἀγνοίας καὶ τοῦ σκότους καὶ θὰ ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμούς τῶν τυφλῶν «ἐν γνώσει καὶ ἀληθείᾳ». Τὸ δὲ πνεῦμα Κυρίου θὰ ἐξαγγεῖλῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ θὰ καταστοῦν βίωμα, ὄχι τῶν γλυπτῶν, ἀλλὰ τῶν σεσωσμένων καὶ λευτρωμένων (στχ. 7).

Τέλος, ἐν τῷ Ἑσαΐα (61:1) ἔχομεν ἐξαγγελίαν τῆς προφητείας περὶ τῆς μεσσιανικῆς ἐποχῆς, ἣν προορᾷ ὁ προφήτης¹ καὶ καθορίζει σαφῶς τὸ ἔργον τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ ὁ προφήτης εἶναι κεχρισμένος. Τὸ ἔργον τοῦ πνεύματος περιλαμβάνει τὸν εὐαγγελισμόν εἰς τοὺς πτωχοὺς, τὴν θεραπείαν τῶν συντετριμμένων τὴν καρδίαν, τὴν ἄφεσιν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους, τὴν ἀνάβλεψιν τῶν πτωχῶν, τὴν ἀνταπόδοσιν καὶ τὴν ἐνίσχυσιν (παράκλησιν) πάντων τῶν πενθούτων. Οὕτως ἡ γενεά, εἰς ἣν ἡ προφητεία ἀναφέρεται, θὰ καταστῇ γενεὰ δικαιοσύνης καὶ φύτρα τοῦ Κυρίου εἰς δόξαν (Ἑσ. 61:1-3). Τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας, τὸ ὁποῖον ἐξαγγέλλει τὴν

1. Πρβλ. Σοφ. Σειράχ, 48:24-25 «πνεύματι μεγάλῳ εἶδε (Ἑσαΐας) τὰ ἔσχατα καὶ παρεκάλεσε τοὺς πενθούοντας ἐν Σιών· ἕως τοῦ αἰῶνος ὑπέδειξε τὰ ἐσόμενα καὶ τὰ ἀπόκρυφα πρὶν ἢ γενέσθαι αὐτά».

Ἰδρυσιν, ἐνίσχυσιν καὶ τὴν δόξαν τῆς ἐσχατολογικῆς κοινότητος, ἐν ᾗ ὁ Κύριος ἀνατελεῖ δικαιοσύνην καὶ ἀγαλλίαμα ἐναντίον πάντων τῶν ἐθνῶν» (Ἰσ. 61:11).

Ὡσαύτως ἐξεταστέα ἐνταῦθα ἡ προφητεία τοῦ Ἰωήλ (3:1-5), ἥτις κάλλιον καὶ σαφέστερον πάσης ἄλλης σχετικῆς ῥήσεως ὀμιλεῖ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἐσχατολογικῇ κοινότητι. Ἡ προφητεία αὕτη παίζει σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν Κ.Δ., ἐφ' ὅσον ἀνήκει εἰς τὰ Testimonia τῆς πρώτης Ἐκκλησίας¹, ἥτις ἐν αὐτῇ εἶδε τὴν προεξαγγελίαν τῆς δημιουργίας τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Νέου Ἰσραήλ, διὰ τῆς ἐκχύσεως τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς². Βεβαίως ἀναλόγους προφητείας ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς ἄλλους προφήτας³, ἐν προκειμένῳ ὅμως ἡ προφητεία τοῦ Ἰωήλ ἀποτελεῖ τὴν κλασικὴν ἐπὶ τοῦ θέματος διατύπωσιν⁴ καὶ δὴ εἰς βραδυτέραν ἐποχὴν, ἐφ' ὅσον τὸ βιβλίον τοῦ Ἰωήλ συνετάγη εἰς χρόνους βραδυτέρους καὶ δὴ μεταξὺ 500-400 π.Χ.⁵

Ἡ προφητεία τοῦ Ἰωήλ ὀμιλεῖ σαφῶς περὶ ἐκχύσεως τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις. Ἡ δὲ ἐκχυσὶς αὕτη ἀκολουθεῖται ὑπὸ ἐκπληκτικῶν καὶ θαυματουργικῶν ἐκδηλώσεων, ὡς εἶναι ἡ προφητεία («καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν», 3:1), τὰ ἐνύπνια καὶ αἱ ὀράσεις («καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὀράσεις ὄψονται» 3:1) καὶ τὰ σημεῖα καὶ τέρατα («καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ» 3:3). Συνέπεια δὲ αὐτῆς τῆς παροχῆς τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὡσαύτως ἡ σωτηρία καὶ ὁ εὐαγγελισμὸς «καὶ ἔσται, πᾶς, ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται... καὶ εὐαγγελιζόμενοι⁶, οὗς Κύριος προσκέκληται» 3:5).

Ἡ ἐκχυσὶς λοιπὸν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ γεγονός τετελεσμένον διὰ τὴν νέαν κοινότητα, τὸν Νέον Ἰσραήλ, αἱ δὲ ἐκδηλώσεις τοῦ ἀναφαίρονται εἰς τὴν προφητείαν, τὰς ὀράσεις, στοιχεῖον συστατικὸν τῶν προφητειῶν, τὰ ἔκτακτα καὶ θαυματουργικὰ φαινόμενα καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστευόντων, ὡς καὶ τὸν εὐαγγελισμὸν περὶ τῆς σωτηρίας ταύτης εἰς πάντας.

Τέλος δέ, χαρακτηριστικὸν τῆς περὶ διδασκαλίας τοῦ πνεύματος τοῦ

1. Barn. Lindars, *New Testament Apologetic*, London 1961, σ. 36 ἐξ. Richardson, ἔνθ' ἄν., σ. 106, 174.

2. Πρβλ. Πράξ. 2:16-21.

3. Ἰεζ. 39:29. 36:27. Ἰσ. 44:3. 32:15. Ζαχ. 12:10. Ἰερ. 24:7. 31 (Ο' = 48):33. Ἰεζ. 11:19. 36:26.

4. Πρβλ. Β. Βέλλα, *Μιχαίας, Ἰωήλ-Ὁβδιού, Ἀθήνα 1948*, σ. 105.

5. Β. Βέλλα, ἔνθ' ἄν., σ. 105.

6. Τὸ Ἑβρ. κείμενον ἔχει: **וְיַעֲלֵמוּ אֶת כָּל הָעָם בְּיְהוָה** = καὶ μεταξὺ τῶν σεσφωσμένων (θὰ εἶναι) ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ὁ Κύριος θὰ καλέσῃ.

Θεοῦ ἐν τῇ Π.Δ. εἶναι τὸ βιβλίον τῆς Σοφ. Σολομῶντος, τὸ ὁποῖον, καίτοι διατελοῦν ὑπὸ ἐλληνοιστικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν διατύπωσιν πολλῶν ἰδεῶν, ἐν τούτοις ὁμως διατηρεῖ καὶ μεταβιβάζει τὴν θείαν Ἀποκάλυψιν τῆς Π.Δ. ἐν ἀμιγεῖ μορφῇ, ἀλλ' ἐν εὐρύτῃτι πνεύματι.¹ Ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Σοφ. Σολομῶντος τὸ πνεῦμα διατηρεῖ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἐννοίας, ὅφ' ἂς ἀπαντᾷ ὁ ὅρος ἐν τῇ λοιπῇ Παλ. Διαθήκῃ, ἥτοι ὡς ἀρχὴ τῆς ζωῆς ἀνήκουσα εἰς τὸν Θεόν, ὅστις ἐμφυσεῖ αὐτὸ² ἢ δανείζει αὐτὸ εἰς τὸν ἄνθρωπον³ καὶ τὸ ὁποῖον, ὃν ἀφθαρτον⁴ ἀπόλλυσιν ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν θάνατον⁵ ἀλλὰ δι' αὐτοῦ ἐξασφαλίζει συμμετοχὴν εἰς τὴν ἀφθαρσίαν⁶. Ὡσαύτως τὸ πνεῦμα ἐνταῦθα κέκτηται ψυχολογικὴν σημασίαν⁷, κοσμολογικὴν⁸ καὶ φυσιοκρατικὴν τοιαύτην⁹. Ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα ποιεῖται διάκρισιν μεταξύ πνεύματος καὶ ψυχῆς¹⁰. Ἡ σημαντικωτέρα ὁμως προσφορά τοῦ συγγραφέως εἶναι ὁ συνδυασμὸς τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σοφίας, ἅτινα καὶ ταυτίζει¹¹. Ἀμφότερα δὲ προέρχονται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς¹². Ἐνοικοῦν δὲ εἰς ἀνάγκας καὶ ἠθικῶς καθαρὰς ψυχὰς¹³, αἵτινες προσεύχονται καὶ οὕτως οἱ ἄνθρωποι καλοῦνται «πνεύματα»¹⁴. Ἐνίοτε ἔχομεν τοὺς χαρακτηρισμοὺς «πνεῦμα σοφίας»¹⁵ ἢ «σοφία φιλόανθρωπον πνεῦμα»¹⁶. Διὰ φιλοσοφικῶν ὅρων περιγράφεται ἡ ἀπόρροια τοῦ πνεύματος τῆς σοφίας καὶ καθορίζεται ἡ φύσις αὐτῆς οὕσης «ἀπαυγάσματος φωτὸς αἰδίου»¹⁷, «ἀπορροίας τῆς τοῦ Παντοκράτορος δόξης εἰλικρινοῦς»¹⁸, «ἀτμίδος τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως»¹⁹, «ἐσόπτρου ἀκηλιδώτου τῆς τοῦ Θεοῦ ἐν-

1. Β. Βέλλα, Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τοῦ βιβλίου τῆς Σοφίας Σολομῶντος, Ἀθήναι 1961, ἐνθα καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. 15:11.

3. 15:16.

4. 12:1· «Τὸ γὰρ ἀφθαρτόν σου πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι».

5. 16:14.

6. 5:15. 2:23.

7. 5:3.

8. 1:7.

9. 17:17. 13:2. 5:11.

10. 15:11. 16:14.

11. 1:6. 7:7, 22. πρβλ. Σ. Σειράχ, 24:3.

12. 7:7. 9:17.

13. 7:23.

14. 7:23.

15. 7:7.

16. 1:6.

17. 7:26.

18. 7:25.

19. 7:25.

εργείας»¹ καὶ «εἰκόνος τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ»². Τὰ δὲ γνωρίσματα τοῦ πνεύματος τῆς σοφίας εἶναι, ὅτι αὐτὴ εἶναι «πνεῦμα νοερόν, ἅγιον, μονογενές, πολυμερές, λεπτόν, εὐκίνητον, τρανόν, ἀμόλυτον, σαφές, ἀπήμαντον, φιλάγστον, ὀξύ, ἀκόλυτον, εὐεργετικόν, φιλόανθρωπον, βέβαιον, ἀσφαλές, ἀμέριμον, παντοδύναμον, πανεπίσκοπον... διήκει δὲ... διὰ πάντων διὰ τὴν καθαρότητα»³. Ἐνίοτε αὕτη καλεῖται «ἅγιον πνεῦμα», στελλόμενον ἀπὸ Ὑψίστου⁴. Τὸ ἅγιον τοῦτο πνεῦμα, ὡς ἐνσωματούμενον ἢ ταυτιζόμενον πρὸς τὴν σοφίαν, εἶναι ἀγνόν, διαστέλλεται τοῦ κακοῦ, ἀφίσταται τῶν ἀσυνέτων λογισμῶν⁵ καὶ δὲν κατοικεῖ «ἐν σώματι κατὰ ρεφ ἁμαρτίας»⁶. Ἔργον δὲ αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλοις εἶναι ὁ ὕπ' αὐτοῦ ἐγκαινισμὸς τῶν πάντων⁷, καὶ ἡ κατασκευὴ φίλων Θεοῦ καὶ προφητῶν⁸. Ἡ δὲ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκεχῦται μόνον εἰς ἐκείνους, οἵτινες συνοικοῦν μετὰ τῆς σοφίας⁹.

Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτ τὸ πνεῦμα τῆς σοφίας εἶναι τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ πνεῦμα, τὸ ἀποκαλύπτει πάντα εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐξ αὐτῶν κατασκευάζει προφήτας. Αὐτόνοητος εἶναι ἢ προέλευσις αὐτοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ αὐθύπαρκτος προσωπικότης αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον στέλλεται μὲν ὑπὸ Θεοῦ, δρᾷ ὅμως ἐλευθέρως καὶ ὡς ἀνεξάρτητος ὄντοτης. Ἐπὶ πλέον δέ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εὐρισκόμεθα διὰ τῆς σοφιολογικῆς γραμματείας εἰς τὸ κατώφλιον τῆς ὑποστασιοποιήσεως τῶν πνευματικῶν ὄντων καὶ τοῦτο γίνεται δεκτὸν καὶ δι' αὐτὴν τὴν Σοφίαν¹⁰. Ἄλλωστε κάλλιον παντὸς ἄλλου μαρτυροῦν περὶ τούτου αἱ ιδιότητες, ἃς ἀποδίδει ὁ συγγραφεὺς τῆς Σοφ. Σολομῶντος εἰς τὸ «Ἅγιον Πνεῦμα ἢ τὴν Σοφίαν (7:22)». Ἐνῶ διὰ τῆς Σοφ. Σολομῶντος καὶ γενικώτερον τῆς σοφιολογ. γραμματείας εὐρισκόμεθα εἰσέτι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Π.Δ. μὲ ὀλίγας ἐπαφὰς πρὸς τὸν περιβάλλοντα τὸν Ἰσραὴλ κόσμον, ἐν ταῦτῳ δι' αὐτῆς μεταφερόμεθα εἰς τὸν ἐλληνιστικὸν Ἰουδαϊσμόν, ὅστις κρατῶν στερεῶς τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων ἐπιχειρεῖ συγχρόνως τὴν χρῆσιν τῶν διαφόρων ρευμάτων τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, ζητῶν νὰ συγκεράσῃ τὴν θεϊαν διδασκαλίαν τῆς Π.Δ. πρὸς τὰ διδάγματα καὶ τὰς τάσεις τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ νὰ παρουσιάσῃ τι τὸ νέον, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ νὰ κοινοποιήσῃ τὸν Θεὸν

1. 7:26.

2. 7:26.

3. 7:22-24. Διὰ τὰς διαφόρους ἐννοίας τῶν ἐνταῦθα περιγραφομένων ὄρων, πρβλ.

B. Β ἐ λ λ α, Ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας..., σ. 22 ἐξῆς.

4. 9:17. 1:5-6.

5. 1:5.

6. 1:4.

7. 7:27.

8. 7:27. Πρβλ. Σ. Σειράχ, 48:24.

9. 7:28.

10. R. H. Pfeiffer, History of the N.T. Times: With an Introduction to the Apocrypha, New York 1949, σ. 253 ἐξ.

τῆς Π.Δ. εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Τὸν συγκερασμὸν αὐτὸν τῶν θρησκευτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν δεδομένων ἐπιχειρεῖ ὁ Φίλων ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ σπουδαιότερος τῶν ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων¹. Πρὸς ἀποφυγὴν περιττῶν λεπτομερειῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν βίον του, τὴν φιλοσοφικὴν του κατάρτισιν, τὴν καθόλου θέσιν του ἐν τῷ ἑλληνιστικῷ κόσμῳ, παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν σχετικὴν περὶ αὐτοῦ βιβλιογραφίαν². Ἐνταῦθα ἀρκούμεθα νὰ ἐξετάσωμεν τὴν περὶ πνεύματος διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἥτις ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐν προκειμένῳ, ἐνῶ συγχρόνως διὰ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐν λόγῳ διδασκαλίας θὰ διαπιστωθῇ ἡ τοποθέτησις αὐτοῦ ἐν τῇ βιβλικῇ διδασκαλίᾳ καὶ τοῖς φιλοσοφικοῖς ρεύμασι τῆς ἐποχῆς του.

4. «Πνεῦμα» εἰς τὸν Φίλωνα τὸν Ἀλεξανδρέα.

Εἰς πᾶν βῆμα τῆς Φιλωνεῖου διδασκαλίας ἐκδηλος εἶναι ἡ τάσις τοῦ Φίλωνος νὰ ζητῇ νὰ ἐπενδύσῃ διὰ φιλοσοφικῶν νοημάτων θρησκευτικοὺς ἢ φιλοσοφικοὺς ὅρους, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ κατορθώῃ τοῦτο τελικῶς. Διὰ τοῦτο εἶναι δυσχερές, νὰ δεχθῇ τις, ὅτι ὁ Φίλων ἀκολουθεῖ ὠρισμένην φιλοσοφικὴν σχολήν, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ τὴν ὀρολογίαν τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν ρευμάτων, ἣν τελικῶς προσαρμύζει πρὸς τὴν βιβλικὴν ἄποψιν καὶ αὐτῷ δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ οὗτος ὠλοκληρωμένος φιλόσοφος, ἐνῶ σταθερῶς παραμένει εἰς εὐρὸς ἐρμηνευτῆς τῆς Βίβλου, ἔχων βαθείας τὰς ρίζας τῆς σκέψεώς του εἰς τὴν βιβλικὴν διδασκαλίαν³.

Ἡ πορεία αὕτη τῆς σκέψεώς του εἶναι ἐκδηλος καὶ εἰς τὴν περὶ πνεύματος διδασκαλίαν αὐτοῦ, ἥτις παρ' αὐτῷ ἐμφανίζεται μᾶλλον περίπλοκος λόγῳ τῶν προσπαθειῶν του νὰ συνδυάσῃ θρησκευτικοὺς καὶ φιλοσοφικοὺς ὅρους εἰς τὰς διαφόρους πνευματικὰς καὶ ψυχροσωματικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνίαν του.

Αἱ βασικαὶ τῆς Π.Δ. ἐννοιαὶ τοῦ πνεύματος διατηροῦνται καὶ εἰς τὸν Φίλωνα. Οὕτω, αὐτὸς χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον «πνεῦμα» ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ ἀέ-

1. Β. Βέλλα, 'Η Ἐπίδρασις τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας...', σ. 28.

2. Σ. Ἀγορὶδου, Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, Θεσσ. 1967. Ἰ. Καραβιδόπουλος, 'Η περὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου διδασκαλία Φίλωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως, Ἀθήναι 1966. Εἰς τὰς δύο ἐν λόγῳ μελέτας δύναται τις νὰ εὔρῃ τὴν λοιπὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν. Βασικῆς ὅμως σημασίας διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ὅλου φιλωνεῖου συστήματος εἶναι τὸ δέιγμα ἔργου τοῦ Η. Α. Wolfson, Philo, Foundations of Religious Philosophy in Judaism, Christianity and Islam, Cambridge, Mass. 31962.

3. Wolfson, ἐνθ. ἀν., I, 3-86, ἐνθα ἐκτίθεται ἡ ὅλη τάσις τῶν Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων ἐναντι τῶν φιλοσοφικῶν τῆς ἐποχῆς των ρευμάτων. Ὁ δὲ Φίλων ἀκολουθεῖ αὐτὴν τὴν τάσιν. Ἰ. Καραβιδόπουλος, ἐνθ' ἀν., σ. 53. Σ. Ἀγορὶδου, ἐνθ' ἀν., σ. 23.

ρος¹ ἢ ἀνωτέρου τινὸς στοιχείου τοῦ ἀέρος². Ἀκολουθῶν δὲ δέχεται αὐτὸ ὡς ἀνθρωπίνην καὶ ζωϊκὴν ἀναπνοήν³. Ἐντεῦθεν ἐπεκτείνει τὴν ἔννοιαν τοῦ πνεύματος, ὡς οὐσίας ἀνέμου, ὑπὸ κοσμολογικῆν σημασίαν, συγκρατοῦντος μεταξύ των τὰ φυσικὰ στοιχεῖα⁴. Ψυχολογικῶς, θεωρεῖ τὸ πνεῦμα ὁμοῦ μετὰ τοῦ αἵματος, ὡς τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς⁵. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι ὁ Φίλων ποιεῖται διάκρισιν μεταξύ ἀλόγου καὶ ἐλλογου ψυχῆς⁶. Καὶ ὡς οὐσίαν τῆς ἀλόγου ψυχῆς θεωρεῖ τὸ αἷμα⁷, ἐνῶ τὴν ἔλλογον ψυχὴν ἐξισοῖ πρὸς τὸ πνεῦμα, κατὰ τὴν στωϊκὴν ἐκδοχήν⁸. Ἐν τούτοις ὁμοῦ τὴν «πνοήν» ἢ τὸ «πνεῦμα» ἐν σχέσει πρὸς τὴν ψυχὴν ὁ Φίλων θεωρεῖ ἰσοδύναμον πρὸς τὸν νοῦν, ἐνῶ οἱ αὐτοὶ ὅροι ὑπὸ τῶν στωϊκῶν ἀποδίδονται εἰς τὴν λογικὴν καὶ ἄλογον ψυχὴν ὁμοίως. Ἡ «πνοή» ὁμοῦ εἰς τὸν Φίλωνα, ὅστις ἀποδίδει αὐτὴν εἰς τὸν νοῦν, εἶναι διάφορος κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν προέλευσιν ἀπὸ τὰς ἐννοίας «πνεῦμα» καὶ «ἀήρ», τὰ ὅποια οὗτος ἀποδίδει εἰς τὴν ἄλογον ψυχὴν⁹. Ἡ «πνοή» κατὰ τὴν ἀπόδοσίν της εἰς τὴν ἄλογον ψυχὴν εἶναι στωϊκῆς προελεύσεως καὶ δηλοῖ τὸ σωματικόν. Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Φίλωνος ὁμοῦ ἀπόδοσίν της εἰς τὸν νοῦν εἶναι βιβλικῆς προελεύσεως καὶ δηλοῖ τὸ ἀσώματον¹⁰. Τὸ σχετικὸν βιβλικὸν χωρίον, ὅπερ ἐρμηνεύει ὁ Ἰουδαῖος Ἑλληνιστής, εἶναι τὸ Γεν. 2:7. Ὁ Φίλων δέχεται, ὅτι ἡ «πνοή ζωῆς», ἣν ὁ Θεὸς ἐνεφύσησεν εἰς τὸν

1. Περὶ κοσμοποιίας, 41· «...καὶ τῆς εὐκρασίας τῶν πνευμάτων, ἀψυκραῖς ἅμα καὶ μαλακωτέραις αὔραις ζωπυρεῖται καὶ τιθηνεῖται, συναύξεται πρὸς ἕγκον ἐπιδιδουὺς τελειότατον». Περὶ Ἀβραάμ, 92· «...τῶν δὲ τὸν σπῆρον εὐσταχυν ἐνεγκόντων καὶ ἀναθρεψαμένων εὐκρασίαις πνευμάτων, ἀπαίρει πᾶσαν τὴν οἰκίαν ἐπαγόμενος».

2. Περὶ μέθης, 106· «δεικνυσι δ', ὡς γ' ἐμοὶ δοκεῖ, τὸ γεγονὸς πᾶν, οὐρανόν, γῆν, πνεῦμα, ζῶα ὁμοῦ καὶ φυτὰ».

3. Περὶ διαταγμάτων, I, 338· «εἰ γὰρ κἂν βραχύτατον ὁ τῆς ἀναπνοῆς διαυλος ἐπισχεθεῖ κατὰ τὴν τοῦ πεφυκότος ἕξωθεν ἐποχτευέσθαι πνεύματος ἀνακοπήν, θάνατος ἀπαραίτητος ἐξ ἀνάγκης ἐπακολουθήσει».

4. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 242· «τὰ δ' οὕτως διαιρεθέντα ἀμήχανον ἀρμονίαν δέξασθαι καὶ ἔνωσιν, τῶν πνευματικῶν τόνων, οἳ συμφύεστατος δεσμός ἦσαν, διακοπέντων». Περὶ κοσμοποιίας, 131· «συνέχεται δὲ καὶ διαμένει τὰ μὲν πνεύματος ἐνωτικῶν δυνάμει...». Πρβλ. «Ὅτι ἄτρεπτον τὸ Θεῖον», 131.

5. Περὶ τοῦ τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι φιλεῖν ἐπιτίθεσθαι, 80· «πολλαχοῦ μὲν γὰρ τῆς νομοθεσίας οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἀποφαίνεται τὸ αἷμα... ὅτι πνεῦμα ἐστὶν ἡ ψυχῆς οὐσία». Πρβλ. αὐτόθι, 84.

6. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 55· «ἐπειδὴ γὰρ ψυχὴ διχῶς, λέγεται, ἢ τε ὅλη καὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτῆς μέρος, ὃ κυρίως εἰπεῖν ψυχὴ ψυχῆς ἐστίν».

7. Πρβλ. Αρνίμ, ἐνθ. ἀν., ΙΙ, 216, 27.. «... αἱμά, φησιν, εἶναι τὴν ψυχὴν, ὡς Ἐμπεδοκλῆς καὶ Κριτίας ὑπέλαβον. εἰ δέ γε ἔπιτο Κλεάνθει καὶ Χρυσίππῳ καὶ Ζήνωνι, τρέφεται μὲν ἐξ αἵματος φήσασι τὴν ψυχὴν, οὐσίαν δ' αὐτῆς ὑπάρχειν τὸ πνεῦμα».

8. Αρνίμ, ἐνθ. ἀν., I, 50, 4 ἐξ. 80, 34 ἐξ. 38, 33. ΙΙ, 218, 26, 34. 222, 23. 205, 13.

9. Περὶ ἐνυπνίων, I, 136· «Καὶ ψυχὴ γὰρ ἀόρατον... ἤδη δὲ ὀρμηὴ καὶ φαντασίᾳ χρῆσθαι δυνάμεων ψυχῆν».

10. Wolfson, ἐνθ. ἀν., I, σ. 394.

Ἄδὰμ, κατὰ τὴν δημιουργίαν, δὲν ἦτο «ἀὴρ ἐν κινήσει», ἀλλ' ὠρισμένη ἀποτύπωσις καὶ χαρακτηρ θείας δυνάμεως, ἣν ὁ Μωϋσῆς καλεῖ «εἰκῶν»¹, ἤτοι εἶναι εἰκῶν τῆς ἰδέας τοῦ νοῦ, ὅστις καλεῖται εἰκῶν.

Εἰ καί, ἐφαρμόζων φιλοσοφικά δεδομένα, ὁ Φίλων δέχεται, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἐξ αἰθέρος, θεῖον μέρος², ἐν τούτοις καταλήγει, ὅτι «ἡ πνοὴ τῆς ζωῆς», ἣν ὁ Θεὸς ἐνεφύσησεν εἰς τὸν Ἄδὰμ εἶναι ἀπόρροια τῆς εὐλογημένης καὶ τρισυλογημένης φύσεως τοῦ Θεοῦ³, ἀφιστάμενος οὕτω τῆς σχετικῆς στατικῆς διδασκαλίας, καλοῦσης τὴν ψυχὴν «ἐνθερμον πνεῦμα». Αὐτὸ δὲ τὸ «πνεῦμα» ἢ τὴν «πνοὴν ζωῆς» ὁ Φίλων καλεῖ «θεῖον πνεῦμα»⁴. Κατ' αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἐκ γ ε ὡ δ ο υ ς ο ὑ σ ί α ς καὶ ἐκ θ ε ῖ ο υ π ν ε ῦ μ α τ ο ς, ὅπερ εἶναι θεῖον δῶρον καὶ καλεῖται ἐπίσης καὶ ν ο ὕ ς ⁵, ὅστις παρ' αὐτῷ ἐξισοῦται πρὸς τὸν θ ε ῖ ο ν λ ὅ γ ο ν, ὅστις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἐ π ι κ ε ῖ μ ε ν ο ν λ ὅ γ ο ν, ὀνομάζεται ἀίδιος.

Διαστελλόμενον δὲ πρὸς τὸ θεῖον πνεῦμα ἢ τὸν νοῦν καὶ ἀντιτιθέμενον πρὸς αὐτὰ κατὰ τὸν Φίλωνα, εἶναι τὸ ὑπ' αὐτοῦ καλούμενον π ρ ο φ η τ ι κ ὸ ν π ν ε ῦ μ α ⁶, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ λαλοῦν διὰ τῶν προφητῶν, τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας καὶ ἀποκαλύψεως. Καὶ ἐνταῦθα πρὸς καθορισμὸν τῆς λειτουργίας τοῦ προφητικῷ πνεύματος ἢ ὑπὸ τοῦ Φίλωνος θήρευσις καὶ χρησιμοποίησις διαφόρων φιλοσοφικῶν ὄρων καὶ ἐννοιῶν εἶναι εὐρεῖα. Ἄξιον δὲ σημειώσεως τυγχάνει τὸ γεγονός, ὅτι οὗτος ἐθεώρει ἑαυτὸν φορέα τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τῆς ἐμπνεύσεως καὶ προφητείας⁷. Ὡς πρότυπον δὲ φορέως αὐτοῦ τοῦ πνεύματος ἐθεώρει οὗτος τὸν Μωϋσῆν⁸.

1. Περὶ τοῦ τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι... 83-84· «ἡ μὲν οὖν κοινὴ πρὸς τὰ ἄλογα δυνάμεις οὐσίαν ἔλαχεν αἷμα, ἡ δὲ ἐκ τῆς λογικῆς ἀπορρυσσάσα πηγῆς τὸ πνεῦμα, οὐκ ἀέρα κινούμενον, ἀλλὰ τύπον τινὰ καὶ χαρακτηρὰ θείας δυνάμεως, ἣν... εἰκόνα καλεῖ...».

2. Νόμ. Ἀλληγ. 55, 161. Περὶ ἐνουπν., I, 6,34. πρβλ. Α r n i m, ἐνθ. ἀν., I, 36,3,13,18.

3. Περὶ διαιταγμάτων, IV, 123· «...ἐκείνης γὰρ οὐσία πνεῦμα θεῖον καὶ μάλιστα κατὰ Μωϋσῆν... ἐμφυσῆσαι πνοὴν ζωῆς τὸν Θεόν... ἅτε τῆς μακαρίας καὶ τρισυμακαρίας φύσεως ἀπαύγασμα».

4. Περὶ κοσμοποιτίας, 135· «δὲ γὰρ ἐνεφύσησεν, οὐδὲν ἦν ἕτερον ἢ πνεῦμα θεῖον ἀπὸ τῆς μακαρίας καὶ εὐδαίμονος φύσεως ἐκείνης»· πρβλ. Α ὑ τ ὅ θ ι, 144.

5. Περὶ τοῦ τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι..., 55. Περὶ κοσμοποιτίας, 135, 144.

6. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 265· «τῷ δὲ προφητικῷ γένει φιλεῖ τοῦτο συμβαίνειν· ἐξοικίζεται μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πνεύματος ἄφιξιν...». Ὁ Φίλων καλεῖ καὶ τὸ προφητικὸν πνεῦμα θ ε ῖ ο υ π ν ε ῦ μ α ἢ π ά ν σ ο φ ο ν π ν ε ῦ μ α (Γιγ. I,24).

7. Περὶ ἐνουπν., II, 252· «ὅπως δέ μοι πάλιν τὸ εἰωθὸς ἀφανῶς ἐνομιλεῖν πνεῦμα ἀόρατον καὶ φησιν...».

8. Περὶ βίου Μωϋσέως, II, 251, 259, 263-65, 268, 280, 288, 291.

Πρὸς βαθυτέραν ὅμως ἐκτίμησιν καὶ κατανόησιν τοῦ προφητικοῦ τούτου ἢ θείου πνεύματος τῆς ἀποκαλύψεως παρὰ Φίλωνι, ἀνάγκη, ὅπως ἴδωμεν δι' ὀλίγων τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ περὶ προφητικῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἀποκαλύψεως.

Δὲν ὑπάρχει παρ' αὐτῷ ἐνιαία περὶ προφητικῆς ἀποκαλύψεως διδασκαλία. Μᾶλλον, ἐπὶ τὸ σαφέστερον, ὁ Φίλων δέχεται τρία εἶδη προφητείας ἢ ἀποκαλύψεως· ἤτοι τὴν διὰ τοῦ θείου πνεύματος προφητείαν ἢ ἀποκάλυψιν, τὴν δι' αὐτῆς τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δι' ἀγγέλων γιγνομένην τοιαύτην¹. Ἐνταῦθα ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἡ διὰ τοῦ θείου ἢ προφητικοῦ πνεύματος προφητεία καὶ ἀποκάλυψις, προκειμένου νὰ καθορίσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ὡς μέσου ἀποκαλύψεως. Χαρακτηριστικὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Φίλων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Π.Δ. καὶ τὸν Ἰουδαϊσμόν, οὐδέποτε καλεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ Ἄ γ ι ο ν π ν ε ὺ μ α, ἐνῶ ἀντιθέτως διὰ τοῦ ὄρου «θεῖον πνεῦμα» προσδιορίζει τόσον τὴν πνοὴν ζωῆς, ἣν ἐνεφύσησεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀδάμ², ὅσον καὶ τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας καὶ ἀποκαλύψεως.

Εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς λειτουργίας τοῦ πνεύματος τῆς προφητείας καὶ ἀποκαλύψεως ὁ Φίλων χρησιμοποιεῖ φιλοσοφικούς ὄρους, δι' ὧν περιγράφει καὶ τὸν κατεχόμενον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τούτου ἄνθρωπον ὡς καὶ τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν οὗτος περιέρχεται («ὀπότε κατὰσχεθεῖ»)³ ὑπ' αὐτοῦ. Ἐπιχειρεῖ οὗτος ἐνταῦθα μίαν ὀρολογιακὴν μίξιν, ἐν πολλοῖς ἀθέμιτον, προφανῶς, ἵνα καταστῇ εὐάρεστος τοῖς φιλοσοφικοῖς κύκλοις, ἐνῶ συγχρόνως κατὰ τὴν οὐσίαν ἐμμένει εἰς τὴν φύσιν τῆς προφητείας, ὡς ἐνὸς ἐκτάκτου δώρου, θεόθεν δεδομένου καὶ σκοποῦντος οὐχὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ νοῦς ἢ τοῦ λογισμοῦ ἀπόκτησιν γνώσεως, ἀλλ' εἰς τὴν φανέρωσιν τοῦ θείου θελήματος καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ἀληθείας⁴. Οὕτω καλεῖ τὸν προφήτην θεοφώρητον⁵, θεῖον⁶, ἔν-

1. Wolfson, ἐνθ' ἄν., II, σ. 22-72.

2. Περὶ διαταγμάτων, IV, 123. Περὶ κοσμοποιίας, 135.

3. Περὶ ἀρετῶν, 217.

4. Ἀξιοσημείωτον τυγχάνει τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Φίλων θεωρεῖ τὸ θεῖον πνεῦμα ὡς ποδηγετοῦν πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, πρὸς ἣν δὲν εὐθυβολεῖ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω καταντᾷ δι' αὐτὸν τὸ θεῖον πνεῦμα νὰ χαρακτηρίζηται ὡς «πνεῦμα τῆς ἀληθείας», ὅπερ κέκτηται κεφαλαιώδη σημασίαν διὰ τὴν κατανόησιν τῆς Ἰωαννείου πνευματολογίας, εἰς ἣν ὁ Παράκλητος χαρακτηρίζεται ὡς τὸ «πνεῦμα τῆς ἀληθείας» (Ἰωάν. 16:13), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ «πνεῦμα τῆς ἀληθείας» τῶν Χειρογράφων τῆς Νεκρᾶς Θεολόγησας, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὅπερ διαστελλόμενον πρὸς τὸ «πνεῦμα τῆς πλάνης» ἔχει διάφορον ἔννοιαν. Πρβλ. Περὶ βίου Μωϋσέως, II, 265· «ὁ γὰρ νοῦς οὐκ ἂν οὕτως εὐσκόπως εὐθυβόλησεν, εἰ μὴ καὶ θεῖον ἦν πνεῦμα τὸ ποδηγετοῦν πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν».

5. Περὶ διαταγμ., I, 64. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 258.

6. Περὶ βίου Μωϋσέως, II, 188.

θουον¹, ἐρμηνέα², ἐνθουσιῶντα³. Τὸ δὲ φαινόμενον τῆς προφητείας, ἣν ἡ καταφοίτησις καὶ ἐνοίκησις τοῦ θεοῦ πνεύματος δημιουργεῖ, οὗτος καλεῖ ἔκστασιν⁴, κατοκωχή⁵, θείαν μανίαν⁶ καὶ πάθος⁷ καὶ ἐνθουσιασμόν⁸, ἐνῶ ἐναχοῦ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ὀνομάζει χρῆσμόν⁹. Οἱ ὅροι ὅμως οὗτοι εἶναι περιγραφικοὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς προφητείας σημείων, δι' ὧν περιγράφεται ἡ καταφοίτησις καὶ ἐνοίκησις τοῦ θεοῦ πνεύματος πρὸς ἔλλαμψιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀποκάλυψιν¹⁰. Ἡ ἀληθῆς προφητεία, κατὰ τὸν Φίλιωνα, οὕσα καρπὸς τοῦ θεοῦ πνεύματος καὶ σκοποῦσα εἰς ἔκτακτον ἀποκάλυψιν τῆς θεοῦ διδομένης ἀληθείας καὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσιν, εἶναι διάφορος τῆς ἐρμηνείας καὶ τῆς μαγικῆς σοφιστείας καὶ τέχνης, ἥτις τέχνη κιβδηλεύει τὴν ἀληθῆ προφητείαν καὶ «τὰ γνήσια νόθοις εὐρήμασιν» ἐπισικιάζει¹¹. Ἡ κατάστασις δέ, ἣν ἡ ἐνοίκησις τοῦ θεοῦ πνεύματος δημιουργεῖ εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενον¹² προφήτην εἶναι ὅλως ἔκτακτος καὶ ἀσυνήθης. Περιγράφων ὁ Φίλιων τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τοῦ προφήτου κατὰ τὴν καταφοίτησιν τοῦ θεοῦ πνεύματος παρατηρεῖ: «ὁπότε γοῦν κατασχεθεῖ, μετέβαλλε πάντα πρὸς τὸ βέλτιον, τὰς ὕψεις, τὴν χροίαν, τὸ μέγεθος, τὰς σχέσεις, τὰς κινήσεις, τὴν φωνήν, τοῦ θεοῦ πνεύματος, ὅπερ ἄνωθεν καταπνευσθὲν εἰσφικίσατο τῇ ψυχῇ, περιτιθέντος τῷ μὲν σώματι κάλλος ἐξαίρετον, τοῖς δὲ λόγοις πειθῶ, τοῖς δ' ἀκούουσι σύνεσιν»¹³. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἐκδηλώσεις τῶν διαφόρων ἄλλων καταστάσεων τοῦ βίου, ἡ κατάστασις τοῦ προφήτου δέον ὅπως χαρακτηρίζεται ὑπὸ ἡσυχίας καὶ διανοητικῆς ἡρεμίας πρὸς κάθοδον τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ¹⁴.

1. Περὶ βίου Μωϋσέως, I, 277.

2. Περὶ διαταγμ., IV, 49. Περὶ βίου Μωϋσέως, II, 188.

3. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 258, 261. Περὶ διαταγμάτων, I, 65.

4. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 264-265.

5. Περὶ βίου Μωϋσέως, II, 246. I, 277. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 264-265.

6. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 265.

7. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 258.

8. Περὶ βίου Μωϋσέως, II, 246.

9. Περὶ τῶν μετονομαζομένων, 169.

10. Περὶ διαταγμάτων, IV, 49.

11. Περὶ διαταγμάτων, IV, 50. Περὶ βίου Μωϋσέως, I, 277. II, 191.

12. Περὶ διαταγμάτων, I, 64-65.

13. Περὶ ἀρετῶν, 217.

14. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 249. «ἔκστασις ἡ μὲν ἐστὶ λύττα μανιώδης παράνοιαν ἐμποιοῦσα κατὰ γῆρας ἢ μελαγχολίαν. ἡ ὁμοίotropον ἄλλην αἰτίαν, ἡ δὲ σφοδρὰ κατάπληξις ἐπὶ τοῖς ἐξαπινάλιας καὶ ἀπροσδοκῆτως συμβαίνειν εἰσθῶσιν, ἡ δὲ ἡρεμία διανοίας, εἰ δὴ πέφυκε ποτε ἡσυχάζειν, ἡ δὲ πασῶν ἀρίστη ἐνθεος κατοκωχή τε καὶ μανία, ἣ τὸ προφητικὸν γένος χρῆται». Πρβλ. Αὐτόθι, 265.

Ὡς πρὸς τὴν διανοητικὴν τοῦ προφήτου αὐτενέργειαν καὶ ἰκανότητα ὁ Φίλων χωρεῖ εἰς ἀκρότητα καὶ δέχεται τὴν ἀτονίαν τοῦ νοῦ¹ καὶ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς προσωπικότητος τοῦ προφήτου, ὅστις μεταβάλλεται εἰς ἀπλοῦν ὄργανον τῆς θείας ἐνεργείας². Οὐδὲν τὸ ἴδιον λέγει ὁ προφήτης, ἀλλὰ δίκην φερεφώνου ἐκπέμπει ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ θείου Του πνεύματος ὑπαγορεύει καὶ ὑποδεικνύει· «ὅσα δ' ἐνηχεῖται διελεύσεται καθάπερ ὑποβάλλοντος ἐτέρου· ἐρμηνεῖς γάρ εἰσιν οἱ προφήται Θεοῦ καταχρωμένου τοῖς ἐκείνων ὀργάνοις πρὸς δῆλωσιν ὧν ἂν ἐθελήσῃ»³.

Κατὰ τὸν Φίλωνα ἡ προφητεία καὶ ἀποκάλυψις, διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ ἔκτακτον δῶρον καὶ προνόμιον καί, ὡς ἐκ τούτου, ἐνῶ εἶναι δυνατὸν οἱ πάντες ἐλλαμπόμενοι ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος νὰ προφητεῦσωσιν⁴, ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο καθαρότης βίου, ἀγνότης καὶ εὐσέβεια ἀκλινής⁵. Ἡ ἐνοίκησις τοῦ θείου πνεύματος εἰς φαύλους καὶ μοχθηροὺς ἀνθρώπους εἶναι ἀδύνατος⁶. Ὡς πρὸς δὲ τὸ περιεχόμενον τῆς προφητικῆς δραστηριότητος, τοῦ-

1. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 264-5· «ἕως μὲν οὖν ἔτι περιλάμπει καὶ περιπολεῖ ἡμῶν ὁ νοῦς, μεσημβρινὸν οἷα φέγγος εἰς πᾶσαν τὴν ψυχὴν ἀναχέων, ἐν ἑαυτοῖς ὄντες οὐ κατεχόμεθα' ἐπειδὴν δὲ πρὸς δυσμὰς γένηται, κατὰ τὸ εἶδος ἔκστασις καὶ ἡ ἔνθεος ἐπιπίπτει κατοκωχῆ τε καὶ μανία. "Ὅταν μὲν γὰρ φῶς τὸ θεῖον ἐπιλάμπῃ δύεται τὸ ἀνθρώπινον, ὅταν δ' ἐκεῖνο δύηται, τοῦτ' ἀνίσχει καὶ ἀνατέλλει· τῷ δὲ προφητικῷ γένει φιλεῖ τοῦτο συμβαίνειν· ἐξοικικίζεται μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς κατὰ τὴν τοῦ θείου πνεύματος ἀφιξιν, κατὰ δὲ τὴν μετανάστασιν αὐτοῦ πάλιν εἰσοικικίζεται· θέμις γὰρ οὐκ ἔστι θνητὸν ἀθανάτῳ συνοικῆσαι, διὰ τοῦτο ἡ δύσις τοῦ λογισμοῦ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν σκότος ἔκστασιν καὶ θεοφόρητον μανίαν ἐγέννησε... Πρβλ. Περὶ διαταγμ., IV, 49. Περὶ βίου Μωϋσέως, I, 277. II, 265.

2. Περὶ διαταγμάτων, IV, 49· «προφήτης μὲν γὰρ οὐδὲν ἴδιον ἀποφαινεται τὸ παράπαν, ἀλλ' ἔστιν ἐρμηνεὺς ὑποβάλλοντος ἐτέρου πάνθ' ὅσα προφέρεται, καθ' ὃν χρόνον ἐνθουσιᾷ γεγονώς ἐν ἀγνοίᾳ, μετανισταμένου μὲν τοῦ λογισμοῦ καὶ παρακωρηκότητος τὴν τῆς ψυχῆς ἀκρόπολιν, ... καὶ πᾶσαν τῆς φωνῆς ὀργανοποιῶν...». Τίς ὁ τῶν θείων ... κληρονόμος, 265· «ὄντως δὲ ὁ προφήτης, καὶ ὁπότε λέγειν δοκεῖ, πρὸς ἀλήθειαν ἡσυχάζει, καταχρῆται δὲ ἕτερος αὐτοῦ τοῖς φωνητικοῖς ὀργάνοις, στόματι καὶ γλώττῃ, πρὸς μῆνυσιν ὧν ἂν θέλῃ· τέχνη δὲ ἀοράτῳ καὶ παμμούσῳ ταῦτα κρούων εὐήχα καὶ παναρμόνια καὶ γέμοντα συμφωνίας τῆς πάσης ἀποτελεῖ».

3. Περὶ διαταγμάτων, I, 65. Πρβλ. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 259.

4. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 264.

5. Περὶ διαταγμάτων, I, 64· «φησὶ δ' ὅτι, ἐὰν ἀκλινῶς εὐσεβῶσιν, οὐκ ἀμοιρήσουσι τῆς τῶν μελλόντων ἐπιγνώσεως, ἀλλὰ τις ἐπιφανείς ἑξαπινάλως προφήτης θεοφόρητος θεοσιεῖ καὶ προφητεύσει». Πρβλ. Περὶ βίου Μωϋσέως, II, 270.

6. Τίς ὁ τῶν θείων... κληρονόμος, 259· «φαύλῳ δ' οὐ θέμις ἐρμηνεῖ γενέσθαι Θεοῦ, ὥστε μοχθηρὸς οὐδεὶς ἐνθουσιᾷ».

το κυμαίνεται μεταξύ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσιν. Ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου διδάσκει καὶ νουθετεῖ¹. Ὁ ἀποκαλυπτικὸς δὲ χαρακτήρ τῆς προφητείας εἶναι ἐκδηλὸς καὶ σαφής. Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ πάντα δύναται καὶ τὰ μέλλοντα συμβαίνειν προεξαγγέλλει διὰ τῶν προφητῶν². Δι' αὐτῶν ἀποκαλύπτει ὁ Θεὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πᾶν, ὅ,τι ὀδηγεῖ εἰς αὐτήν. Τὸ δὲ προφητικὸν πνεῦμα ἐνοικεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον εἴτε μονίμως³, εἴτε προσωρινῶς⁴. Διὰ μέσου δὲ τῆς ἱστορίας τοῦ περιουσίου λαοῦ πλεῖστοι ἦσαν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔτυχον τῆς θείας αὐτῆς μοίρας⁵, ἐν οἷς Μωϋσῆς, οἱ ἑβδομήκοντα πρεσβύτεροι κ.λ.π.⁶.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων, συνάγεται, ὅτι καὶ παρὰ Φίλωνι, στοιχοῦντι ἀκλινῶς τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἢ θεῖον πνεῦμα, δραματίζει σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς προφητείας καὶ ἀποκαλύψεως. Ἡ δρᾶσις του εἶναι διαρκῆς καὶ ἀένναος, ὁ δὲ προφητικὸς καὶ ἀποκαλυπτικὸς αὐτοῦ ρόλος εἶναι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ του. Τοῦτο ἀποτελεῖ θεόδοτον δῶρον εἰς ἐκτάκτους στιγμὰς καὶ εἰς ἐκλεκτὰς ὑπάρξεις, καταφοιτῶν καὶ δρῶν, καὶ ἀποτελεῖ τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος κοινωνεῖ μετὰ τοῦ αἰωνίου Θεοῦ καὶ προάγεται εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν διερεῦνησιν τῶν μελλόντων νὰ συμβῶσι. Ἡ γνῶσις τῆς κατὰ Θεὸν ἀληθείας ἐκφεύγει τὴν δυνατότητα τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λογισμοῦ καὶ μόνον κατορθοῦται διὰ τῆς θείας ἐλλάμψεως καὶ τῆς καθόδου τοῦ θείου πνεύματος.

5. «Πνεῦμα», «πνεύματα» καὶ «Ἅγιον Πνεῦμα» εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν καὶ τὴν Ἀποκαλυπτικὴν Γραμματείαν.

Ἐνῶ διὰ τοῦ Φίλωνος εὐρισκόμεθα ἐπὶ ἐλληνοιστικοῦ ἐδάφους καὶ καταβάλλεται προσπάθεια πρὸς προβολὴν τῆς διδασκαλίας τῆς Π.Δ. διὰ τῶν μέσων τῆς ἐλληνικῆς καὶ ἐλληνοιστικῆς φιλοσοφίας - ἐν πολλοῖς δὲ ἀνεπιτυχῶς - διὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, τῆς ραββινικῆς γραμματείας καὶ τῶν Ἀποκαλυπτι-

1. Περὶ βίου Μωϋσέως, II, 190· «...πυθνανομένου μὲν τοῦ προφήτου περὶ ὧν ἐπεζήτει, ἀποκρινομένου δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ διδάσκοντος».

2. Τίς ὁ τῶν θείων...κληρονόμος, 261· «τὸ γὰρ 'συνάχθητε, ἵνα ἀπαγγεῖλω τί ἀπαντήσεται ὑμῖν ἐπ' ἐσχάτῳ τῶν ἡμερῶν' ἐνθουσιῶντος ἦν· ἡ γὰρ τῶν μελλόντων κατάληψις ἀνοικεῖος ἀνθρώπων». Πρβλ. Περὶ διαταγμάτων, I, 64.

3. Ὅτι ἔτρεπτον τὸ θεῖον, I, 2· «προεῖρηται δὲ περὶ θείου πνεύματος, ὁ καταμεῖναι μέχρι τοῦ παντός αἰῶνος ἐν πολυσχιδεῖ καὶ πολυμόρφῳ ψυχῇ». Περὶ γιγάντων, I, 17.

4. Περὶ γιγάντων, I, 28· «διὸ δὴ πνεῦμα θεῖον μένει μὲν δυνατόν ἐν ψυχῇ, διαμένει δὲ ἀδύνατον».

5. Περὶ ἐνουπνίων, I, 190. «...ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ καὶ ὁπαδῶν ἀγγέλων, οἱ θείας καὶ εὐδαίμονος μοίρας πρὸς τοῦ γεννήσαντος ἤξιωνται πατρὸς».

6. Περὶ γιγάντων, I, 23-24, 47. Περὶ φυγῆς, 186.

κῶν εὐρισκόμεθα καὶ πάλιν ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος τῆς Π.Δ., ὑφισταμένου τὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων συνθηκῶν — χωρὶς νὰ ἀποκλείηται καὶ ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἑλληνισμοῦ — καὶ ζητοῦντος νὰ κατοχυρώσῃ τὴν πατερικὴν κληρονομίαν διὰ τῶν νέων μορφῶν θρησκευτικῆς γραμματείας (Ἀποκαλύψεις-Ψευδεπίγραφα) καὶ προσπαθοῦντος νὰ δώσῃ ἀπάντησιν εἰς τὰ φλέγοντα προβλήματα τῆς θρησκείας καὶ τῆς ζωῆς, ἅτινα ἀνέκυψαν κατόπιν τῶν κακουχιῶν, ἐξοριῶν καὶ διαφεύσεων τῶν προσδοκιῶν τοῦ περιουσίου λαοῦ. Ἡ ἀποκαλυπτικὴ ἰδίᾳ γραμματεία προσπαθεῖ νὰ δώσῃ διέξοδον εἰς τὸ θρησκευτικὸν αὐτὸ ἀδιέξοδον καὶ δι' ἐκτάκτων ἀποκαλυπτικῶν συλλήψεων καὶ ἰδεῶν νὰ μεταθέσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον. Ἡ ῥαββινικὴ γραμματεία ἐπιχειρεῖ μίαν διάπτωξιν τῶν δεδομένων τῆς Π.Δ. καὶ τὴν ἐπι μᾶλλον σαφῆ ἔρμηνείαν καὶ κατοχύρωσιν τοῦ Νόμου, ὅστις δέον νὰ ἀποτελῇ τὴν πνευματικὴν πηξίδα εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον, καταλήγουσα οὕτω εἰς ἓνα ὑπέμετρον legalismus, ὅστις δυσβάστακτα φορτία ἐπέβαλεν ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν ἀνθρώπων. Παρὰ τὰς ἐνίοτε ὅμως δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις, αἱ προσπάθειαι αὗται τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τῆς Παλαιστίνης, ὡς καὶ τοῦ ἑλληνιστικοῦ τοιοῦτου, ἔσχον ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν κατοχύρωσιν, προβολὴν καὶ ἔξαρσιν τῆς ἀνωτερότητος τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, ὡς τῆς μόνης θεοθεν δοθείσης Ἀποκαλύψεως καὶ, ὡς ἐκ τούτου, ἐχούσης ἀδιαμφισβήτητον καὶ αἰώνιον κύρος.

Καὶ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅρου «πνεῦμα» τὰ ἐν λόγῳ ρεύματα ἐπέβαλον τὴν σφραγίδά των καὶ διεσαφῆνισαν τὸ περιεχόμενόν του, ἐνῶ συγχρόνως διηύρυναν τὴν χρῆσιν καὶ σημασίαν του. Οὕτω τὸ $\pi\eta\eta$ διατηρεῖ καὶ ἐνταῦθα τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνέμου, τῆς φορᾶς καὶ τοῦ ἄκρου τοῦ κόσμου. Ἡ κοσμολογικὴ σπουδαιότης τοῦ πνεύματος εἶναι δευτερευούσης σημασίας ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας λειτουργίας αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ ὡς μέσου προφητικῆς ἀποκαλύψεως. Χαρακτηριστικὸν ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ κοσμικὴ δραστηριότης τοῦ πνεύματος δὲν φαίνεται νὰ μνημονεύηται εἰς τὴν παλαιότεραν ῥαββινικὴν φιλολογίαν¹.

Εἰς τὴν ἀνθρωπολογικὴν ἔποψιν καθίσταται δύσκολος ἡ διάκρισις μεταξὺ $\pi\eta\eta$ (=πνεῦμα) καὶ $\psi\chi\eta$ (=ψυχὴ). Ἡδὴ ἡ δυσκολία αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὸ βιβλίον τῆς Σοφίας Σειράχ (16:17). Ἀμφότεροι οἱ ὅροι $\pi\eta\eta$ καὶ $\psi\chi\eta$ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὰς ζωϊκὰς καὶ φυσικὰς λειτουργίας τῆς ψυχῆς²,

1. H. Strack — P. Billerbeck, Kommentar zum N.T. aus Talmud und Midrasch, I, 48. Kittel, ἐνθ' ἂν., VI, σ. 386-387, ὑποσ. 306, 307.

2. R. H. Charles, Eschatology. The Doctrine of a future life in Israel, Judaism and Christianity, σ. 241-242. 287-9. 355-6. 45,46.

ἐν ᾧ διὰ τὴν ἐξ οὐρανοῦ ἐρχομένην ψυχὴν χρησιμοποιεῖται ὁ ὄρος **הַרְצַבִּי**¹, ἂν καὶ οὗτος εἶναι κοινὸς πρὸς δῆλωσιν τῆς ψυχῆς καὶ ὡς ζωτικῆς δυνάμεως. Παρὰ ταῦτα ὅμως καὶ τὰ **הַיִּי** καὶ **שָׁבַב** χρησιμοποιοῦνται πρὸς δῆλωσιν τῆς οὐρανίου ψυχῆς², ἂν καὶ τὸ **הַרְצַבִּי** εἶναι συχνότερον. Παρὰ τὴν συγκεχυμένην ἄποψιν ὅμως, τὴν κρατοῦσαν, ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τῶν ἀνωτέρω καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς διχοτομικῆς ἢ τριχοτομικῆς ὑφῆς τῆς ἀνθρωπίνης συστάσεως, τὸ πνεῦμα ἀποτελεῖ οὐσιῶδες αὐτῆς στοιχεῖον³.

Ὁ ὄρος ὅμως «πνεῦμα» καὶ δὴ εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν «πνεύματα», ἀπαντᾷ εὐρέως εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν καὶ δὴ εἰς τὴν ἀποκαλυπτικὴν γραμματεῖαν πρὸς δῆλωσιν ἀγαθῶν ἢ κακῶν ἀοράτων δυνάμεων, αἵτινες διαμένουσι ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀλλὰ καὶ τίθενται ἐπὶ κεφαλῆς ἢ ὡς ἐπόπται τῶν διαφορῶν στοιχείων τῆς φύσεως. Ταῦτα εἶναι τὰ ἀγγελικὰ ἢ δαιμονικὰ πνεύματα, ἅτινα κατὰ τοὺς μεταίχμαλωσιακοὺς ἰδίᾳ χρόνους διαδραματίζουσι ἀξιόλογον ρόλον εἰς τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κόσμου, ὃν καὶ ἐποπτεύουσι, καὶ κατατάσσονται εἰς διαφόρους τάξεις, αἱ ὁποῖαι διετηρήθησαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κ.Δ.⁴ Αἱ περὶ τούτων μαρτυρίαι ὡς αὐθυπάρκτων ὄντων, δρώντων ἐν τῷ κόσμῳ, δὲν ἀπουσιάζει καὶ ἐκ τῆς Π.Δ.⁵ Ἡ λεπτομερὴς ὅμως καὶ συστηματικὴ κατὰνάξις καὶ ὁ σαφέστερος προσδιορισμὸς τοῦ ἔργου τῶν εἶναι ἔργον τοῦ μεταίχμαλωσιακοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὀθνεῶν παραγόντων, μεθ' ὧν ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν ὁ Ἰσραήλ⁶. Τὰ στοιχεῖα — πνεύματα ἀνέμου, βροχῆς, χιόνος κ.λ.π.

1. R. H. Charles, ἔνθ' ἄν., σ. 41 ἐξ.

2. R. H. Charles, ἔνθ' ἄν., σ. 42-45. H. W. Robinson, ἔνθ. ἄν., σ. 69-77.

3. Kittel, ἔνθ' ἄν., VI, σ. 380.

4. Α'. Θεσσ. 4:16. Ρωμ. 8:38. Α'. Κορ. 15:24. Ἐφ. 1:21. 3:10. 6:12. Κολ. 1:16. 2:10,15. Τίτ. 3:1. Ματθ. 1:20,24. 2:13,19. 4:6,11. 11:10. 13:39,41,49. 16:27. 18:10. 22:30. 24:31,36. 25:31,41. 26:53. 28:2,5. Μάρκ. 1:13. 8:38. 12:25. 13:27, 32. Λουκ. 1:11,13,18,19,26,28,30, 34,35, 38. 2: 9,10,13,15,21. 4:10. 7:24,27. 9:26,52. 12:8,9. 16:22. 22:43. 24:23. Ἰωάν. 1:52. 5:4. 12:29. 20:12. Πράξ. 5:19. 6:15. 7:30,35,38,53. 8:26. 10:3,7,22. 11:13. 12:7,8,9,10,11,15,23,23:8,9. 27:23. Α' Κορ. 4:9. 6:3. 11:10. 13:1. Β' Κορ. 11:14. 12:7. Γαλ. 1:8. 3:19. 4:14. Κολ. 2:18. Β' Θεσσ. 1:7. Α' Τιμ. 3:16. 5:21. Ἐβρ. 1:4,5,6,7,13. 2:2,5,7,9,16. 12:22. 13:2. Ἰακ. 2:25. Α' Πέτρ. 1:12. 3:22. Β'. Πέτρ. 2:4,11. Ἰουδ. 6. Ἄποκ. 1:1,20. 2:1,8,12,18. 3:1,5,7,14. 5:2,11. 7:1,2,11. 8:2,3,4, 5,6,7,8,10,12,13. 9:1,11,13,14,15. 10:1,5,7,8,9,10. 11:1,15. 12:7,9. 14:6,8,9,15,17,18, 19. 15:1,6,7,8. 16:3,4,5,8,10,12,17. 17:1,7. 18:1,21. 19:17. 20:1. 21:9,12,17. 22:6,8,16. Ἡ πληθὺς τῶν ἐνταῦθα παρατεθέντων χωρίων μαρτυρεῖ εἰς τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀγγελολογίας τῆς Κ.Δ., ἥτις χρήζει ἰδιαιτέρας μελέτης καὶ ἐκτιμήσεως.

5. Ἰωβ, 38:7. Ψαλμ. 148:1-6. Γεν. 18:2. 19:1. Ἰησ. Ναυῆ, 5:13. Κριτ. 13:3. 6:11. Ἰεζ. 9:2. Δαν. 9:21. κ.λ.π. Περὶ τοῦ Σατανᾶ πρβλ. Α'. Παρὰλ. κεφ. 21. Α' Βασ. 29:4. Β' Βασ. 19:23. Γ' Βασ. 5:18. Ζαχ. 3. Ψαλμ. 71:11,13. 109:6,20. Σοφ. Σολ. 2:24.

6. J a c o b, ἔνθ. ἄν., σ. 68-72. Ἡ μ έ τ ε ρ ο ν, The Angelology according to the later Jewish Literature (Apocrypha-Pseudepigrapha), Athens 1963. W. B o u s s e t

εἶναι εἰδικὴ τάξις Ἀγγέλων, κυβερνοῦν δὲ τὸν κόσμον κατὰ θεῖαν παραχώρησιν¹. Οἱ πεπτωκότες ἄγγελοι συνεμίγησαν μετὰ γυναικῶν καὶ ἐγέννησαν τὰ κακὰ πνεύματα ἢ τοὺς δαίμονας, οἱ ὅποιοι κατοικοῦν εἰς τὴν γῆν². Ἡ δρᾶσις καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν κακῶν πνευμάτων δύναται νὰ ἐνταχθῇ εἰς τὴν θεῖαν διακυβέρνησιν τοῦ κόσμου, δεδομένου ὄντος, ὅτι ἡ διαρχία (dualism) τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ δὲν εἶναι ἀπόλυτος. Αὐτὰ τὰ πνεύματα ἀφίνονται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ πειράζουσι καὶ διαστρέφουσι τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς τὸ τέλος ὅμως τοῦ χρόνου θὰ δεθοῦν καὶ θὰ καταστραφοῦν διὰ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ καλοῦ καὶ τῆς θείας βουλῆς³.

Ἐκτὸς ὅμως τούτων, εἰς τὰ Ψευδεπίγραφα ἀναφέρεται τὸ «πνεῦμα» ἢ «πνεῦμα τοῦ Θεοῦ» ὡς ἔκτακτον δῶρον πρὸς ἀποκάλυψιν καὶ προφητικὴν ἐργασίαν⁴. Τοῦτο καλεῖται ὡσαύτως «ἅγιον πνεῦμα» καὶ ἀποτελεῖ μίαν ὀντότητα ἰσταμένην ἔξω τοῦ ἀνθρώπου, ἐρχομένην δὲ εἰς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις καὶ ὑπὸ ὀρισμένας συνθήκας⁵. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἀποτελεῖ συνέχειαν καὶ προέκτασιν τόσον τῶν κανονικῶν βιβλίων τῆς Π.Δ., ὅσον καὶ τῶν οὕτω καλουμένων Δευτεροκανονικῶν⁶. Τὸ πνεῦμα τοῦτο εἶναι πνεῦμα δυνάμεως, σοφίας, κατανοήσεως, ἰσχύος, προφητείας καὶ δικαιοσύνης⁷, δι' αὐτοῦ δὲ θὰ εἶναι πεπρωτισμένος ὁ Μεσσίας καὶ διὰ τοῦ Μεσσία οὗ Θεοῦ θὰ γνωρίσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἅγιον Του πνεῦμα⁸. Πέρα ὅμως τούτων, τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ βιβλικῇ φιλολογίᾳ καὶ ἐν τοῖς Ἀποκαλυπτικοῖς εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας⁹. Δι' αὐτοῦ κατορθοῦται ἡ πρόβλεψις μελλοντικῶν γεγονότων, ἡ δὲ ἠθικὴ ζωὴ

Die Religion des Judentums im späthellenistischen Zeitalter ¹1926, σ. 320-3. M. Takahashi, «An Oriental's approach to the problem of Angelology» εἰς Z.A.W. 78 (1966), σ. 343-350.

1. Α' Ἐνώχ, 15:4,6. 60:14-21. 61:12. 69:22. 75:5. Β' Ἐνώχ, 12:1. 16:7. Ἰωβηλ. 1:25. 2:2. 15:31.

2. Kittel, ἔνθ. ἄν., VI, σ. 375-6.

3. H. G. May, «Cosmological reference in the Qumran doctrine of the two Spirits and in Old Testament Imagery» εἰς J.B.L. 82 (1963), σ. 1-14. εἰδικῶς σελ. 14. M. Burrows, More light on the D.S.S. σ. 280 ἔξ.

4. Α' Ἐνώχ, 91:1. Ἰωβηλ. 40:5. Διαθ. 12 Πάτρ. Ἰούδα, 24:2. Συμεών, 4:4. Βενιαμίν, 8:2.

5. Δ'. Ἔσδρ. 14:22. Ἀνάληψις Ἡσαΐου, 5:14. Ψαλμ. Σολομ. 1:5. 9:17. πρβλ. Kittel, ἔνθ. ἄν., VI, σ. 381.

6. Ἰουδίθ, 16:14. Σοφ. Σειρ. 48:12. Δαν. 5:12 (Ο'). 6:4 (Ο'). Σοφ. Σολ. 1:5. 9:17.

7. Ψαλμ. Σολομ. 17:42. Ἰωβηλ. 25:14. 31:12. Δ'. Ἔσδρ. 5:22. Διαθ. Λευτ. 2:3. 18:7. Ἰούδα, 24:2. Σοφ. Σολ. 9:17. 1:4. 7:7.

8. Σαδδωκ. Ἀποσπάσμ. 2:10. Εἰς τὴν Διαθ. Λευτ. 18:7. λέγεται, ὅτι «πνεῦμα ἀγιασμοῦ» θὰ καταπαύσῃ ἐπὶ τοῦ Μεσσία.

9. Kittel, ἔνθ. ἄν., VI, σ. 382...

είναι καρπὸς τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ¹. Ὡς παντογνώστης δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καθίσταται κατήγορος τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν θείαν κρίσιν². Τοῦτο εἶναι τὸ ὄργανον τῆς θείας Ἀποκαλύψεως. Συχνὰ εἰς τὰ Τ α ρ γ κ ο ὺ μ ο ς τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καλεῖται **קְדוּשָׁה** (= πνεῦμα τῆς προφητείας) ἢ **קְדוּשָׁה** (= πνεῦμα δυνάμεως)³. Αἱ πράξεις προφητῶν καὶ πατριαρχῶν εἶναι προῖόν τῆς ἐπενεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος. "Ὅπου δὲν ὑπάρχουν προφηταί, δὲν ὑπάρχει καὶ πνεῦμα ἅγιον. "Ὅταν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐφυγεν ἀπὸ τοῦ Ἰσραήλ, συνεξέλιπε μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ προφητεία⁴. Ἡ ῥαββινικὴ φιλοσοφία ἔδωκε νέας διαστάσεις εἰς τὴν διδασκαλίαν ταύτην⁵. Κατ' αὐτὴν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἔδρα εἰς τὸ παρελθόν, δρᾷ ἐν τῷ παρόντι καὶ θὰ ἐνεργῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον. Οἱ μέλλοντες νὰ λυτρωθῶσιν ὡσαύτως θὰ εἶναι φορεῖς τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ἡ ἠθικὴ ἀνανέωσις εἶναι ἔργον ἢ τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ⁶ ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος⁷. Εἰς δὲ τὴν ἐσχατολογικὴν ἐποχὴν πάντες θὰ καταστοῦν προφηταὶ κατὰ τὸ Ἰωήλ 3:1-5⁸.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω, λοιπόν, καταδεικνύεται ἡ ὑπαρξίς καὶ δρᾶσις τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἀδιακόπως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰσραήλ ὑπὸ τὰς ποικίλας αὐτοῦ ἐκφάνσεις καὶ λειτουργίας. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν ἐγγύησιν τῆς θείας παρουσίας ἐν τῷ περιουσίᾳ λαῶν καὶ μάλιστα εἰς τοὺς βραδυτέρους χρόνους, καθ' οὓς παρατηρεῖται μία ἀνάπτυξις τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς ὑπερβατικότητος τοῦ Θεοῦ καὶ καταβάλλεται προσπάθεια γεφυρώσεως τοῦ συνεπέα ταύτης ὑφισταμένου κενοῦ μεταξὺ Θεοῦ-ἀνθρώπου. Ἐξ ἄλλου ἡ παρουσία τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ Ἀποκαλύψει καθίσταται ἐμφανὴς ἐκ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς ταύτης τῆς ἀποκαλυπτικῆς γραμματείας, ἥτις δρᾷ καὶ ἀναπτύσσεται ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀποκαλυπτικὴ γραμματεία ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν συνέχειαν τῆς προφητείας τῆς Π.Δ. καί, ὡς ἐκείνη, οὕτω καὶ αὐτὴ καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν παρουσίαν τοῦ πνεύματος⁹, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐκ τούτου, ἀποκτᾷ μείζονα καὶ ἐν πολλοῖς καταπλήττουσαν αὐτο-

1. Σοφ. Σειρ. 48:12...24. Α' Ἐνώχ, 91:1. Διαθ. Λευτ, 2:3.

2. Διαθ. Ἰούδα, 20:5.

3. Strack-Billerbeck, ἐνθ' ἄν., II, σ. 129.

4. G. F. Moore, Judaism in the first Centuries of the Christian Era, I, 437. II, 45. I, 421-422. J. S. J. Bonsirven, Le Judaïsme Palestinien au Temps de Jésus-Christ, σ. 31-33. Ἴβρλ. Ταργουμ εἰς Ἦσ. 4:13· «ὁ τιθέμενος τὸ ἅγιον πνεῦμα εἰς τὸ στόμα ὄλων τῶν προφητῶν».

5. Strack-Billerbeck, ἐνθ' ἄν., II, σ. 131. Kittel, ἐνθ' ἄν., VI, σ. 384.

6. Ἰωβηλ. 1:23. Δ' Ἐσδρ. 6:26.

7. Διαθ. Ἰούδα, 24:3. Λευτ, 18:19.

8. Strack-Billerbeck, ἐνθ. ἄν., II, σ. 134, 615... IV, σ. 915. Σιβυλλ. Χρησμοί, III, 582.

9. H. H. Rowley, The Relevance of the Apocalyptic, σ. 13-53.

νομίαν. Συχνὰ εἰς τὴν ὑπ' ὄψιν περίοδον τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἀναφέρεται διὰ προσωπικῶν κατηγοριῶν, ὀμιλεῖ, κρυστάλλει, στενάζει, καταστρέφει, λυπεῖται, θρηνεῖ, χαίρει, παρηγορεῖ, κ.λ.π.¹, χαρακτηριστικὰ, ἅτινα διετηρήθησαν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ.² Τὸ πνεῦμα ὀμιλεῖ ἀκόμη καὶ εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο θεωρεῖται ὡς ὑπόστασις, ὡς προσωπικὴ ἀγγελικὴ ὑπαρξις. Αἱ προσωπικαὶ αὐταὶ κατηγορίαι δὲν σκοποῦν νὰ παρυστήσουν τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μίαν ἀγγελικὴν ὑπαρξιν, ἀλλὰ νὰ τονίσουν τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀντικειμενικὴ θεία πραγματικότης, ἥτις συναντᾷ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ παρουσία του περιγράφεται καὶ δι' ἀπροσώπων κατηγοριῶν (ἀναπαύεται ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, πληροῖ αὐτούς, λάμπει ἐν αὐτοῖς, ἐμφανίζεται εἰς τινὰ τόπον). Τὸ ἀποφασιστικὸν ἐν προκειμένῳ σημεῖον εἶναι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἴσταται πρὸ μιᾶς πραγματικότητος, ἐρχομένης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀντιπροσωπευούσης τὸν Θεόν καὶ διακρινομένης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ³. Ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ διαπιστώσεως προῆλθε καὶ ἡ εἰς περιορισμένην κλίμακα ἀπαντῶσα εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν διδασκαλία περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ὡς συνηγόρου (רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ). Μόνον εἰς δύο χωρία εἰς τὴν ῥαββινικὴν φιλολογίαν ἀναφέρεται τὸ πνεῦμα ὡς συνήγορος⁴, τὰ ὁποῖα χωρία ἀναπτύσσουν τὸ Πσραλ. 24:28... Τοῦναντίον εἰς τὴν Σοφ. Σολ. 1:7 ἐξ. τὸ πνεῦμα ἔρχεται ὡς κατήγορος τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων.

Τέλος δεόν νὰ σημειωθῇ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀγγελικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὅτι τὸ μόνον χωρίον ἐκ τῶν Ψευδεπιγράφων, ὅπερ ταυτίζει τὸ ἅγιον πνεῦμα πρὸς τὸν ἀρχάγγελον Γαβριήλ, εἶναι ἡ Ἀνάληψις τοῦ Ἡσαΐου. Οὕτως εἰς τὰ κεφ. 3:16 καὶ 11:4 ἀπαντᾷ ἡ ἐκδοχὴ αὐτῆ. Τὰ ἐν λόγῳ ὅμως χωρία ἀποτελοῦν μέρος τῆς χριστιανικῆς πηγῆς τοῦ βιβλίου, ἥτις ἀνήκει εἰς τὸν 1ον μ.Χ. αἰῶνα. Τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον προέρχεται ἐκ τριῶν πηγῶν ἤτοι α) ἐκ τοῦ Μαρτυρίου τοῦ Ἡσαΐου· β) ἐκ τῆς Διαθήκης τοῦ Ἰεζεκιήλ·

1. Strack - Billerbeck, ἔνθ' ἄν., II, σ. 134-8. Abelson, The Immanence of God in Rabbinic Literature, 1912, σ. 224-237.

2. Ρωμ. 8:26. Ἐφεσ. 4:30. Ματθ. 9:20,25. Λουκ. 12:12. Πράξ. 1:16. 5:9. 21:11. Α' Κορ. 2:13. Α' Τιμ. 4:1. Ἐβρ. 9:8. Ἰακ. 4:5.

3. Kittel, ἔνθ' ἄν., VI, σ. 388.

4. Kittel, ἔνθ' ἄν., VI, σ. 811. Τοῦναντίον συχνὰ ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν περὶ τοῦ Μιχαήλ καὶ τῶν λοιπῶν ἀγγέλων, ὡς συνηγόρων ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν ἀτόμων πρὸ τοῦ Θεοῦ (Kittel, ἔνθ' ἄν., VI, σ. 811), ἀλλὰ τὸ πνεῦμα δὲν ἀποτελεῖ ἀγγελικὴν ὑπαρξιν ἢ ἐδικὴν οὐρανίαν τοιαύτην. Πρβλ. Διὰ τὴν ἰσχυρὴν Ἰουδαίαν, 20:5· «Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας μαρτυρεῖ πάντα, καὶ κατηγορεῖ πάντων καὶ ἐμπεπύριστα ὁ ἁμαρτήσας ἐκ τῆς ἰδίας καρδίας, καὶ ἄραι πρόσωπον οὐ δύναται πρὸς τὸν κριτὴν». Ἐνταῦθα ὅμως πρόκειται περὶ τοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πνεύματος, καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀνεξαρτήτου ὑποστάσεως.

καὶ γ) ἐκ τῆς Ὁράσεως τοῦ Ἡσαΐου. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων πηγῶν κατὰ τὸν Charles, ἡ πρώτη εἶναι ἰουδαϊκῆς προελεύσεως καὶ αἱ ἄλλαι δύο χριστιανικῆς προελεύσεως¹. Συνεπῶς ἀπαιτεῖται προσοχὴ εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς τοιαύτης θέσεως².

(Συνεχίζεται)

---

1. Charles, *The Ascension of Isaiah* (1900), σ. XXXVI... Διὰ τὸ θέμα τοῦτο πρβλ. ὡσαύτως, Rowley, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 123-126, ἐνθα ἐκτίθενται αἱ διάφοροι γνώμαι πρὸς ἐπίρρωσιν ἢ ἀναίρεσιν τῶν θέσεων τοῦ Charles.

2. Πρβλ. Swete, *The Holy Spirit in the N.T.*, σ. 400.